

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η προπαγάνδα στα αθλητικά ΜΜΕ και η σχέση της με τον
οπαδισμό»**

Επιμέλεια :

Λυμούσης Νεκτάριος (5362), Μιχάλαρος Παύλος (5436)

Επιβλέπων καθηγητής: Πουλακιδάκος Σταμάτης

ΚΑΣΤΟΡΙΑ,

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2024

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εξετάζει το φαινόμενο της οπαδικής βίας, σε συνδυασμό με την επιρροή που ασκούν τα MME μέσω της προπαγάνδας, γεγονός που έχει αρνητική χροιά για την κοινωνία.

Σε ένα πρώτο κεφάλαιο, επιχειρείται ο προσδιορισμός τόσο της έννοιας της οπαδικής βίας, όπως αυτή συναντάται στην σύγχρονη πραγματικότητα αλλά και μέσω των θεωριών που έχουν καταγραφεί διαχρονικά από σημαντικούς επιστήμονες, όσο και της οπαδικής κουλτούρας, συμπεριλαμβανομένων των οπαδικών σωματείων τα οποία αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της. Παράλληλα, αναλύονται διεξοδικά οι αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου με περαιτέρω ανάπτυξη και παρουσίαση, ενδεικτικά, γνωστών παραδειγμάτων οπαδικής βίας στην χώρα.

Σε ένα δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο ρόλος που έχουν τα MME στην πυροδότηση της οπαδικής βίας αλλά και στις μεθόδους με τις οποίες ασκούν επιρροή. Ταυτόχρονα, αναλύεται το πως αντιμετωπίζεται η αθλητική βία τόσο νομοθετικά (ποινικά και διοικητικά) και αστυνομικά όσο και από τους ίδιους τους αθλητικούς συλλόγους ενώ έπειτα περιλαμβάνονται ορισμένες σκέψεις για το πως θα μπορούσε να εξαλειφθεί το εν λόγω φαινόμενο.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται έρευνα ως προς το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας με απαντήσεις σε πολύ κρίσιμα ερωτήματα, τόσο για την κατανόηση του φαινομένου της οπαδικής βίας όσο και για την αντιμετώπιση του.

Λέξεις κλειδιά: Οπαδισμός, χουλιγκανισμός, αθλητική βία, MME, οπαδικά επεισόδια.

ABSTRACT

The present thesis examines the phenomenon of the sport violence, in combination with the influence that media have via propaganda, fact that has negative impact on society.

At first chapter, takes place a definition as of meaning of sport violence, as this is used in contemporary practicality and via theories that have been noted over time by magnificent scientists, as of the meaning of fan culture, including the sport clubs that constitute important part of them. At the same time, the reasons of manifestation of this phenomenon are analyzed at length with further indicative elaboration and presentation of famous examples of sport violence in the country.

At a second chapter, the role that media play in detonation of athletic via and in methods with influence society is presented. At the same time, how sport violence is faced as legislatively (criminally and administratively) and by the police, as well as by sport clubs is analyzed, while afterwards some thoughts for how this phenomenon could be eliminated are included.

Finally, at the third chapter research on the topic of this thesis, with answers to important questions both for understanding the phenomenon of sport violence and for treating it, are included.

Key words: fandom, hooliganism, sports violence, mass media, violent incidence.

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
1.1. ΟΠΑΔΙΚΗ ΒΙΑ	8
1.1.1. Ορισμός	8
1.1.2. Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου	10
1.1.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας	11
1.2. ΟΠΑΔΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ	12
1.2.1. Ορισμός της έννοιας, ταυτότητα και χαρακτηριστικά οπαδικής δράσης 12	
1.2.2. Οπαδικοί Σύνδεσμοι	13
1.3. ΛΟΓΟΙ ΜΙΣΟΥΣ – ΑΙΤΙΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	15
1.3.1. Βιολογικοί Παράγοντες:.....	15
1.3.2. Ψυχαναλυτική θεωρία – Ψυχολογικοί Παράγοντες:	16
1.3.3. Η ψυχαγωγία ως λόγος μίσους:	16
1.3.4. Το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον:	17
1.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	18
1.4.1. Οπαδικό επεισόδιο μεταξύ οπαδών του ΠΑΟΚ και του ΑΡΗ 1 ^{ης} Φεβρουαρίου 2022	18
1.4.2. Οπαδικό επεισόδιο εναντίον 28χρονου, οπαδού του Άρη, την 5 ^η Ιανουαρίου 2020 από οπαδούς του ΠΑΟΚ.....	19
1.4.3. Οπαδικό επεισόδιο εναντίον 22χρονου, οπαδού του Παναθηναϊκού, την 29 ^η Μαρτίου 2007 από οπαδούς του Ολυμπιακού	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	21
2.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΥΠΟΔΑΥΛΙΣΗ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	21
2.2. ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ	22
2.2.1. Νομοθετική Αντιμετώπιση	22
2.2.2. Ο ρόλος της Δ.Ε.Α.Β.....	25

2.2.3. Ο ρόλος της αστυνομίας	26
2.2.4. Ο ρόλος των αθλητικών συλλόγων	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΕΡΕΥΝΑ.....	30
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	43
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	44
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	46

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αρ. Άρθρο

Δ.Ε.Α.Β. Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας

Έκδ. Έκδοση

ΜΜΕ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Ν. Νόμος

ό.π. Όπως παραπάνω

Σέλ. Σελίδα

P. Page

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι ευρέως γνωστό ότι ο αθλητισμός τα τελευταία χρόνια αποτελεί μέρος της ζωής πολλών ανθρώπων ως κομμάτι διασκέδασης, ψυχαγωγίας, κοινωνικοποίησης αλλά και απόδρασης από την καθημερινή ρουτίνα. Ωστόσο, ορισμένες φορές αντί για αυτή την θετική πλευρά, επιλέγεται μία αντίθετη, αρνητική όψη, περιέχουσα τη χρήση του αθλητισμού για εξυπηρέτηση συμφερόντων και για εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών, κάτι που εμφανίζεται συχνά ιδίως στον χώρο του ποδοσφαίρου, και το οποίο οδηγεί σε υποβάθμιση της αξίας του αθλητισμού και στη δυσφήμιση του γενικότερα.

Η βία στα γήπεδα αποτελεί ένα διαχρονικό και παγκόσμιο φαινόμενο και πρόβλημα για τον αθλητισμό, το οποίο τείνει να αυξάνεται όλο και περισσότερο. Δεν αποτελεί καθόλου πρόσφατο φαινόμενο, δεδομένου ότι η εμφάνιση του τοποθετείται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Πρόκειται για κάτι που ακούμε και συναντάμε καθημερινά ως θέμα συζήτησης, με αποτελέσματα δυσάρεστα και με αντίκτυπο σε πολλές πτυχές της ζωής μας. Τα περιστατικά αθλητικής βίας, τα τελευταία χρόνια, όχι μόνο έχουν αυξηθεί αλλά έχουν λάβει και πιο σκληρή μορφή καθώς σε πολλές περιπτώσεις υπήρξε θάνατος οπαδών. Αυτό οδηγεί πολλούς ανθρώπους σε σκέψεις τόσο ως προς την αιτία εκδήλωσης τέτοιων ακραίων συμπεριφορών αλλά και σε δεύτερες σκέψεις ως προς το αν τελικώς ο αθλητισμός είναι υγιής και ασφαλής.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι, να επισημανθούν και να κατανοηθούν οι αιτίες που δημιουργούν το πρόσφορο έδαφος για αυτού του είδους τα περιστατικά, οι οποίες εντοπίζονται όχι μόνο στις οικογένειες και στην παιδεία αυτών των ανθρώπων αλλά και στην ίδια την κοινωνία, η οποία παρόλο που μέσω της αστυνομικής και νομοθετικής της δύναμης έχει σημαντικά "όπλα», συχνά απουσιάζει από αυτά τα περιστατικά μένοντας άπραγη. Επιπλέον, άπραγοι παραμένουν και οι ίδιοι οι αθλητικοί σύλλογοι, οι οποίοι θα όφειλαν περισσότερο από τον καθένα να διασφαλίζουν την ειρήνη και την αλληλεγγύη στον αθλητισμό.

Κατόπιν και τελικώς, απαραίτητη είναι και η αναφορά σε μεθόδους αντιμετώπισης του φαινομένου, προκειμένου ο αθλητισμός να αποτελεί πράγματι υγιές μέρος της καθημερινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. ΟΠΑΔΙΚΗ ΒΙΑ

1.1.1. Ορισμός

Η οπαδική βία αποτελεί έννοια είδους στην έννοια της βίας η οποία αποτελεί έννοια γένους. Η βία γενικά έχει οριστεί από το Εθνικό Παρατηρητήριο ως η οποιαδήποτε παράνομη πράξη ή παράλειψη ή και απειλή, που προκαλεί βλάβη ή πόνο σωματικό, σεξουαλικό ή ψυχικό και γίνεται από οποιοδήποτε μέλος της κοινωνίας σε βάρος άλλου μέλους της, όπως και η βία που ασκείται στα πλαίσια της κοινωνίας με σκοπό την επίτευξη του στόχου του δράστη χωρίς τη συγκατάθεση του θύματος και με τον περιορισμό της ελευθερίας του.¹ Υποστηρίζεται ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι εν δυνάμει βίαιοι και οδηγούνται στην εξωτερική αυτή της συμπεριφοράς όταν αυτή αποτελεί τη μοναδική διέξοδο και επομένως χωρίς να είναι απαραίτητα βίαιοι, γίνονται βίαιοι κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, οι οποίες δημιουργούνται από την αλληλεπίδραση τους με το περιβάλλον. (Τσαλίκογλου, 1989).

Ειδικά ως προς την οπαδική βία, αυτή αποτελεί ένα διαχρονικό και παγκόσμιο φαινόμενο, το οποίο διαφέρει ως προς τον τρόπο εκδήλωσης του ανάλογα με τον τόπο αλλά και τον χρόνο κατά τον οποίο συμβαίνει. (Spraaij and Testa, 2016 : 364-374). Συχνότερα εμφανίζεται στον χώρο του ποδοσφαίρου παρά σε άλλου είδους αθλητικές δραστηριότητες, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται η εκδήλωση του και σε οποιαδήποτε άλλη αθλητική υπόθεση.

Συχνά χρησιμοποιείται και ο όρος «χουλιγκανισμός» για την περιγραφή αυτού του φαινομένου από την αγγλική λέξη «hooliganism», η οποία έχει την έννοια του

---

¹ Εθνικό Παρατηρητήριο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. (2004). Διδακτικό Υλικό για τα μαθήματα Φύλο και κοινωνική πολιτική και Πολιτικές Ισότητες των Φύλων,

<https://www.gender.panteion.gr/gr/didaktikopdf/EkthesiParatitiriouGiaTinAntimetopisiTisViasKataTwnGynaikwn.pdf>.

βίαιου ατόμου το οποίο εμπλέκεται σε βίαιες πράξεις ή δημιουργεί φθορές σε δημόσιους χώρους.² Ο όρος του «χούλιγκαν» αναφέρεται στο νεαρό σε ηλικία άτομο που προβαίνει σε παραβατική, αντικοινωνική συμπεριφορά, η οποία παρεκκλίνει από τα κανονιστικά πρότυπα της κοινωνίας. (Hourcade, 2007).

Κοινός επιστημονικός ορισμός ως προς την οπαδική ή αθλητική βία (ή αλλιώς χουλιγκανισμό) δεν υπάρχει, με αποτέλεσμα να υποστηρίζεται ότι ως χουλιγκανισμός νοείται η απείθαρχη και καταστροφική συμπεριφορά των υποστηρικτών ενός ή περισσότερων ποδοσφαιρικών συλλόγων ή εθνικών ομάδων, οι οποίες συνήθως εκδηλώνονται πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά τους αγώνες. (Mondello, 2016 : 4) Τέτοια συμπεριφορά, αποτελεί κάθε είδος λεκτικής και φυσικής βίας, όπως η υβριστική γλώσσα, η βιαιοπραγία, η ρίψη αντικειμένων σε αθλητές και φιλάθλους, η πρόκληση σοβαρών ή μη σωματικών βλαβών, η καταστροφή ιδιωτικής περιουσίας, οι εισβολές οπαδών στον αγωνιστικό χώρο με σκοπό την πρόκληση αναταράξεων, οι ρατσιστικές φραστικές επιθέσεις. (Dunning, Murphy and Williams, 1988).

Τόσο από τα ΜΜΕ όσο και από τις αρχές και τους επιστήμονες, με τη χρήση του όρου αυτού, νοείται ένα ευρύ φάσμα παραβατικών συμπεριφορών. (Sraaij and Testa, 2016 : 365). Σε αυτή την άποψη στηρίζεται και ο Sraaij, ερευνητής του χουλιγκανισμού, ο οποίος συμπεραίνει ότι στην έννοια του χουλιγκανισμού (ή οπαδικής/αθλητικής βίας) εμπίπτουν διάφορες μορφές βίας από οπαδούς αθλητικών ομάδων , είτε μικρότερης είτε μεγαλύτερης σημασίας και πρόκειται για μία έννοια που έχει δημιουργηθεί περισσότερο από τα ΜΜΕ και πολιτικούς παράγοντες παρά για μία έννοια επιστημονική. (Sraaij, 2007 : 412).

Όσον αφορά την νομική προσέγγιση του ζητήματος, σύμφωνα με το αθλητικό δίκαιο, ο όρος της αθλητικής βίας αναφέρεται σε εκείνη τη συμπεριφορά η οποία προκαλεί βλάβη και συναντάται εκτός των κανόνων του αθλητισμού.

---

² Cambridge University Press. (2012). Hooliganism. *In Cambridge Advanced Learners Dictionary* (4th ed.). ISBN 978-1-107-660151 Paperback.

1.1.2. Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου

Στην Ελλάδα τα πρώτα περιστατικά οπαδικής βίας παρουσιάστηκαν το 1930, όπου τότε η μορφή της βίας αυτής περιοριζόταν σε αυθόρμητες συγκρούσεις κατά τη διάρκεια του ποδοσφαιρικού αγώνα και ενισχύονταν κατά την έκβαση αυτού, χωρίς περαιτέρω περιστατικά αποκομμένα του ποδοσφαιρικού αγώνα. Με άλλα λόγια, υπήρχαν ήδη από τότε συγκρούσεις και έντονες αντιδράσεις φιλάθλων και οπαδών, ιδίως προς τον διαιτητή, όταν αισθάνονταν ότι η ομάδα τους αδικούνταν, σε κάθε όμως περίπτωση είχαν άμεση σχέση με τον αθλητικό αγώνα, ήταν αυθόρμητες και περιοριζόνταν εντός του γηπέδου. (Μαστρογιαννάκης, 2017).

Αργότερα, στη δεκαετία του 1960 χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ο όρος «χούλιγκαν», και συγκεκριμένα την περίοδο κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν βανδαλισμοί μετά τον αγώνα Παναθηναϊκού – ΠΑΟΚ, ενώ στην ίδια δεκαετία οργανωμένοι οπαδοί του Παναθηναϊκού ίδρυσαν την θύρα 13. Σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα και δη το 1976, ο ΠΑΟΚ ίδρυσε την θύρα 4 ενώ το 1981 ο Ολυμπιακός ίδρυσε τη θύρα 7 και η ΑΕΚ την θύρα original 21.

Από εκεί και έπειτα, επήλθαν σημαντικές αλλαγές ως προς την μορφή, ποιότητα αλλά και συχνότητα εκδήλωσης περιστατικών οπαδικής βίας. Συγκεκριμένα, επήλθε τόσο αύξηση των περιστατικών αυτών αλλά και πλέον διαφοροποιήθηκαν τόσο τα κίνητρα όσο και ο χώρος και χρόνος εκδήλωσης τους. (Μαστρογιαννάκης, 2017). Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελεί η εξάπλωση των οπαδικών επεισοδίων και εκτός του γηπέδου. Επιπλέον, από εκείνο το χρονικό διάστημα και έπειτα, η βίαιη συμπεριφορά εναντίον οπαδών της αντίπαλης ομάδας ή εναντίον διαιτητών διαδραματίζονταν όχι μόνο κατά τη διάρκεια του αγώνα αλλά και πριν την έναρξη ή μετά τη λήξη του.

Πλέον τα τελευταία χρόνια, η δράση των οπαδών αθλητικών ομάδων συνήθως είναι οργανωμένη με συμφωνημένο τον τόπο, τον χρόνο αλλά και τον αριθμό των ατόμων, χωρίς την υποχρεωτική αφορμή του ποδοσφαιρικού αγώνα.

1.1.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας

Ως προς το σχετικό ζήτημα του χουλιγκανισμού ή οπαδικής βίας, δεν υπάρχει μία κοινώς αποδεκτή θεωρητική προσέγγιση αλλά υπάρχουν διάφορες απόπειρες εξήγησης των αιτιών εκδήλωσης αλλά και γενικώς της έννοιας ως συνόλου. (Κοταρίδης, 2005). Παρακάτω, επιχειρείται η ανάπτυξη ορισμένων από αυτές τις θεωρίες προς εμπέδωση και γνώση των διαφορετικών και εξίσου ενδιαφερόντων προσεγγίσεων.

A) Σχολή του Λέστερ: Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, η οποία αναπτύχθηκε από τον Norbert Elias, υπάρχουν διαφορετικές αξίες σε κάθε κοινωνική τάξη, με την έννοια ότι η πολιτισμένη συμπεριφορά δεν είναι αυτονόητη σε όλες τις τάξεις και σίγουρα όχι στον ίδιο βαθμό στην εργατική τάξη σε σχέση με τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Έτσι, κατώτερες κοινωνικές τάξεις τείνουν να δείχνουν μεγαλύτερη ανοχή στη χρήση βίας καθώς οι κανόνες που τους διέπουν είναι σαφώς διαφορετικοί και πιο ελαστικοί σε σύγκριση με εκείνους των άλλων τάξεων. (Χαμαλέλη, 2017 : 8). Κυρίαρχη είναι η αντίληψη ότι η επιθετική και βίαιη συμπεριφορά αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του πραγματικού άνδρα. (Dunning, Murphy and Williams, 1986).

B) Ηθογενής προσέγγιση: Η συγκεκριμένη προσέγγιση προέρχεται από τον Peter Marsh, ο οποίος διενήργησε την έρευνα του και κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα μέσω της προσωπικής του συμμετοχής στον χώρο των οπαδών και στις οπαδικές εκδηλώσεις τους. Συγκεκριμένα, συναναστράφηκε με οπαδούς του ποδοσφαίρου, ακολουθώντας τους σε αγώνες τους, σε εκτός έδρας παιχνίδια αλλά και στους χώρους διασκέδασης τους.

Πρόκειται για μία, εντελώς διαφορετική από την προηγούμενη, προσέγγιση, κατά την οποία η βίαιη συμπεριφορά είναι ουσιαστικά η έκφραση της αρρενωπότητας και των σωματικών αρετών εκ μέρους των οπαδών, που αποσκοπεί στην αναγνώριση τους από άτομα συνομήλικα τους. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η επιθετική συμπεριφορά δεν στοχεύει απαραίτητα σε βλάβη ή τραυματισμό του αντιπάλου αλλά πρόκειται για μία τακτική με την οποία άτομα που δεν χαίρουν ιδιαίτερης κοινωνικής εκτίμησης έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν κάποια αναγνώριση. (Marsh and Harre, 1978 : 62-69).

1.2. ΟΠΑΔΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

1.2.1. Ορισμός της έννοιας, ταυτότητα και χαρακτηριστικά οπαδικής δράσης

Το φαινόμενο του οπαδισμού στις σύγχρονες κοινωνίες συνδέεται άμεσα με την οπαδική κουλτούρα στα δημοφιλή αθλητικά γεγονότα. (Ζαϊμάκης, 2018 : 39-72). Με τον όρο «οπαδική κουλτούρα» αποδίδεται η σημασία των αξιών, των κοινών ιδεών και απόψεων αλλά κυρίως της ταυτότητας των μελών που απαρτίζουν μία κοινωνική ομάδα.

Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που προσδιορίζουν και την ταυτότητα του οπαδισμού αλλά και των ατόμων που είναι του χώρου αυτού, είναι τα ραντεβού θανάτου, οι οπαδικοί σύνδεσμοι, η ιεραρχική δομή, η πλήρης αφοσίωση αλλά και οι άγραφοι κανόνες. Για αυτά τα άτομα η ομάδα αποτελεί την κινητήρια δύναμη της καθημερινότητάς τους.

Στην ανάλυση του, ο Ben Porat, αναφέρει πως η κοινωνική συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας στον δημοφιλή χώρο του αθλητισμού και των σπορ, είναι μία διαδικασία σύνθετη που σχηματίζεται από τρεις σημαντικούς προσωπικούς παράγοντες εμπειρίας του κάθε ατόμου (Ben Porat, 2010 : 277-290). : Ο πρώτος παράγοντας αφορά τη συναισθηματική εμπειρία, καθώς ο οπαδισμός συνδυάζει τη συναισθηματική εμπλοκή του ατόμου σε ένα κοινωνικό παιχνίδι που περιλαμβάνει στιγμές χαράς αλλά και στιγμές λύπης. Έτσι είναι ο χώρος του αθλητισμού και οι κοινωνίες των σπορ που αφήνουν το άτομο ελεύθερο να εκφράσει δημόσια τα συναισθήματά του, σε μία κοινωνία με πολλούς περιορισμούς. (Ελίας και Ντάνινγκ, 1998).

Ο δεύτερος παράγοντας αποτελεί η ενσυνείδητη εμπειρία, αφορά κυρίως τις δυνητικές συγκρούσεις με κάποια άλλα άτομα, καθώς και τις πιθανότητες που έχει κανείς να βρίσκεται στους κερδισμένους ή τους χαμένους. Οι περισσότεροι οπαδοί τείνουν να υποστηρίζουν ομάδες που είναι πιο δημοφιλείς στο κοινό και με πιο ισχυρό αγωνιστικό προφίλ, καθώς η δυναμική αυτών των ομάδων παρέχει μεγαλύτερες ευκαιρίες για αναγνώριση και θετική αυτοεκτίμηση. (Zani and Erich, 1991 : 5-21).

Τρίτος και τελευταίος παράγοντας της οπαδικής ταυτότητας του ατόμου, με βάση την εμπειρία, είναι η συμβολική εμπειρία, καθώς οι οπαδοί συχνά επιλέγουν τις ομάδες τους με κριτήριο τα κοινωνικά και πολιτισμικά τους συμφραζόμενα. Η οπαδική συλλογικότητα περιέχει ένα συμβολικό φορτίο με όρους κυρίως εθνότητας, τοπικότητας, κοινωνικής τάξης και πολιτισμού. Ο παράγοντας της συμβολικής εμπειρίας, επιτρέπει στον οπαδό να αξιολογήσει εξ ολοκλήρου την ταυτότητα μιας ομάδας και να τοποθετήσει με αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του στον κοινωνικό χώρο.

Τέλος, ως προς το προφίλ των ανθρώπων αυτών, θα λέγαμε ότι πρόκειται για άρρενες με πλαίσιο ηλικίας που ξεκινάει από την μετεφηβική περίοδο και φτάνει έως τα εικοσιεπτά έτη περίπου. Κατά κύριο λόγο είναι μαθητές λυκείου, φοιτητές της ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης ή ακόμη και ελεύθεροι επαγγελματίες. (Μαστρογιαννάκης, 2021 : 22-39).

1.2.2. Οπαδικοί Σύνδεσμοι

Οι Οπαδικοί Σύνδεσμοι δημιουργήθηκαν από τους ίδιους τους οπαδούς ως ένα μέρος συγκέντρωσης τόσο για παρακολούθηση της ομάδας που υποστηρίζουν, όσο και για την οργάνωση των δράσεών τους. Σκοπός των συνδέσμων αποτελεί η ενίσχυση του αθλητικού σωματείου, των τμημάτων αμειβόμενων αθλητών αλλά και η ανάπτυξη αρχών όπως αυτή του φιλάθλου πνεύματος. Μέλος μπορεί να γίνει όποιος έχει μόνιμη κατοικία ή σταθερή διαμονή στην Ελλάδα, έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του και δεν έχει παρελθόν σχετικά με πράξεις βίας εντός ή εκτός των γηπέδων ή με πράξεις που αποτελούν παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Για κάθε μέλος εκδίδεται δελτίο ταυτότητας υποχρεωτικά από τον σύνδεσμο και έχει διάρκεια ενός έτους ενώ σε περίπτωση διαπίστωσης κωλύματος κάποιου μέλους, ακολουθεί η προσωρινή ή οριστική διαγραφή του.³ Στα μέλη των Οπαδικών Συνδέσμων κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν τα «ηγετικά» στελέχη των συνδέσμων, που συχνά είναι οι κύριοι αυτουργοί και πρωταγωνιστές στα επεισόδια βίας, διατηρούν στενές επαφές με τους προέδρους των ομάδων τους, τους οποίους πολλές φορές γνωρίζουν και προσωπικά. Οι σχέσεις αυτές είναι καθαρά

---

³ Άρ. 41B του Ν.2725/1999.

συμφεροντολογικού χαρακτήρα, καθώς οι οργανωμένοι οπαδοί που ανήκουν στους συνδέσμους έχουν σημαντικά προνόμια όσον αφορά την χαμηλότερη τιμή των εισιτηρίων που θα αγοράσουν για κάθε παιχνίδι, συγκριτικά με τους υπόλοιπους οπαδούς. Από την πλευρά των μεγάλων στελεχών των ομάδων και συγκεκριμένα των προέδρων, οι οπαδοί απολαμβάνουν μία νομική προστασία, που μπορούν να τους παρέχουν οι πρόεδροι όταν συμμετέχουν σε βίαια επεισόδια. Γίνεται έτσι φανερό ότι η θέση των ηγετικών μελών των οπαδικών συνδέσμων, περιβάλλεται από ένα πλαίσιο ανταγωνισμού και επιβεβαίωσης, τόσο από τους απλούς συνδεσμίτες, όσο και ανάμεσα στα ηγετικά στελέχη των αντίπαλων ομάδων. (Ζαϊμάκης και Φουρναράκη, 2016).

Στην πράξη κάθε σύνδεσμος λειτουργεί με έναν τρόπο ιεραρχίας ανάμεσα στα μέλη, που συνήθως προσδιορίζεται από την ηλικία, την παλαιότητα των οπαδών εντός του συνδέσμου, την κοινωνική προέλευση και κυρίως τα βιώματα και τα σκηνικά βίαια που έχει βιώσει ο κάθε άνθρωπος. Όλα αυτά προσδιορίζουν το κύρος και τα προνόμια που θα έχει ο κάθε οπαδός απέναντι στα υπόλοιπα μέλη που απαρτίζουν τον σύνδεσμο. Ο τρόπος που λειτουργούν οι σύνδεσμοι, συχνά, αντίκειται στον σκοπό της καλλιέργειας των προαναφερόμενων αρχών, καθώς κυριαρχεί το αίσθημα μίσους για τον αντίπαλο, για το διαφορετικό, κάτι που είναι άκρως αντίθετο από την αρχή του φίλαθλου πνεύματος.

Από κοινωνιολογικής άποψης, η οπαδική συλλογικότητα ορίζεται ως η κοινωνική ομάδα, της οποίας τα μέλη διατηρούν ισχυρό δεσμό και υψηλό βαθμό συνοχής. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αποτελεί η παρουσία των μελών στις αθλητικές αναμετρήσεις με τραγούδια, συνθήματα και χειροκροτήματα.

Ιστορικά, στην Ελλάδα, από το 1975 οι Σύνδεσμοι Οργανωμένων Οπαδών άρχισαν να λειτουργούν ως βασική οργανωτική μορφή συγκρότησης μιας τυπικής και οργανωμένης εθελοντικής συσσωμάτωσης που συνδέεται και με άτυπα και περιστασιακά δίκτυα οπαδών. Οι «Συνδεσμίτες» λειτουργούν γύρω από τα αθλητικά ενδιαφέροντα ως ένα πεδίο νεανικής κοινωνικότητας με επίκεντρο την υπεράσπιση των αξιών και τις ιδέες του σωματείου που ανήκουν αλλά και προώθησης των καταναλωτικών προϊόντων του, είτε αυτά είναι εισιτήρια, κασκόλ καθώς και αθλητικά ρούχα. (Ζαϊμάκης, 2015 : 251-292).

Στην χώρα μας, η κάθε αθλητική ομάδα διαθέτει αποκλειστικά έναν σύνδεσμο και όλοι οι υπόλοιποι θεωρούνται παραρτήματα. Έτσι λειτουργούν νόμιμα 12 σύνδεσμοι και μαζί με τα παραρτήματα φτάνουν τους 200. Για να θεωρείται όμως ένας σύνδεσμος νόμιμος θα πρέπει πρώτα να εξασφαλίσει τη νόμιμη έγγραφη συναίνεση της εκάστοτε ΠΑΕ. Έπειτα αφού μαζευτούν όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά ο φάκελος κατατίθεται στο Τμήμα Λεσχών Φιλάθλων της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Την τελική έγκριση την έχει πάντα η αστυνομία για το αν ο σύνδεσμος τηρεί όλες τις προϋποθέσεις προκειμένου να λειτουργεί επίσημα και με το γράμμα του νόμου.⁴

1.3. ΛΟΓΟΙ ΜΙΣΟΥΣ – ΑΙΤΙΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

1.3.1. Βιολογικοί Παράγοντες:

Καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση προσωπικότητας του ατόμου και άρα και για την εγκληματολογική συμπεριφορά του είναι ο βιολογικός παράγοντας.⁵ Υπό αυτή την έννοια, ορισμένοι άνθρωποι έχουν κληρονομική προδιάθεση για την τέλεση εγκλημάτων, καθώς το dna τους διαφέρει από εκείνο των υπόλοιπων ανθρώπων, περιέχοντας κάποια χρωμοσωματική ανωμαλία και επομένως επηρεάζοντας και τη λειτουργία του εγκεφάλου η οποία καθορίζει και την ψυχολογική κατάσταση του ατόμου αλλά και τις αντιδράσεις του.

---

⁴ Σύνδεσμοι οπαδών: Πόσοι λειτουργούν νόμιμα ποια δικαιολογητικά απαιτούνται και γιατί οι ΠΑΕ είναι συνυπεύθυνες για τα φαινόμενα βίας, <https://www.makthes.gr/syndesmoi-opadon-posoi-leitoyrgoyn-nomima-poia-dikaiologitika-apaitoyntai-kai-giati-oi-pae-einai-synypeythynes-gia-ta-fainomena-vias-515215>.

⁵ Κουτουβίδης, Ν., Μηνογιάννη, Α., Βάρσου, Σ., *Η συμβολή της Θεωρίας της Προσωπικότητας στην κατανόηση της εγκληματολογικής συμπεριφοράς*, <http://www.encephalos.gr/full/41-2-04g.htm>.

1.3.2. Ψυχαναλυτική θεωρία – Ψυχολογικοί Παράγοντες:

Η θεωρία αυτή εξηγεί τον λόγο μίσους των οπαδών βασίζοντας τον στην απόλαυση που αποκτούν με την ακραία βιαιότητα των αθλητικών γεγονότων, καθώς η αθλητική βία εξελίσσεται για πολλούς όχι μόνο σε κοινωνικό αλλά και σε ψυχολογικό πρόβλημα. Η θεωρία αυτή ονομάζεται κάθαρση και πραγματεύεται τα συναισθήματα που συνδέονται με τα τραυματικά γεγονότα που έχει ο καθένας. (Webster, 1995 : 369-386).

Οι άνθρωποι που υποστηρίζουν την έννοια της «κάθαρσης» τείνει να πιστεύουν πως οι υποστηρικτές της έχουν επιθετικές συμπεριφορές καθώς μαζεύουν μέσα τους ολοένα και περισσότερα αρνητικά συναισθήματα στην καθημερινότητα τους. Η αρνητική αυτή ενέργεια και τα συναισθήματα του ατόμου μπορούν να αποβληθούν μέσω της προσωπικής του συμμετοχής σε αθλητικές δραστηριότητες ή και εκδηλώσεις. (Freud, 2015).

Έτσι, η ψυχική σύνδεση με τον αθλητικό σύνδεσμο και την οπαδική κοινότητα έχει βαρύνοντα ρόλο. Υπό την έννοια αυτή, η συμμετοχή σε αυτού του είδους τις ομάδες, στις οποίες μπορούν να δείξουν πλήρη αφοσίωση, συμβάλει στη διέξοδο από την προβληματική τους πραγματικότητα ενώ παράλληλα η συναναστροφή με «ομοίους» λειτουργεί ενθαρρυντικά και παρηγορητικά, αυξάνοντας και την αυτοεκτίμηση τους. (Courakis, 1998 : 293-302).

1.3.3. Η ψυχαγωγία ως λόγος μίσους:

Ακαδημαϊκές έρευνες αναφέρουν πως σε μία αθλητική διοργάνωση ενισχύεται η ψυχαγωγική αξία με την δημιουργία δραματοποιημένων καταστάσεων κυρίως μέσω του επιθετικού και βίαιου παιχνιδιού στον τομέα του αθλητισμού. Έτσι, χάνεται το νόημα της απόλαυσης του αθλητικού παιχνιδιού και δίνεται βάση στην ενίσχυση της απόλαυσης της αθλητικής βίας. Το φαινόμενο της βίας φαίνεται ότι λειτουργεί ακριβώς παράλληλα με τη δράση, τις δεξιότητες που έχουν οι ποδοσφαιριστές, καθώς και τον ρυθμό που έχει το παιχνίδι, βασικοί παράγοντες στην δημιουργία των

αθλητικών εκδηλώσεων και στην προσέλευση του κόσμου. (Bryant, Comisky and Zillmann, 1981 : 256-262).

Ο χώρος του αθλητισμού και πιο συγκεκριμένα εκείνος του ποδοσφαίρου, είναι μία συνολική προσπάθεια εκδήλωσης των προσωπικών συναισθημάτων, εξωτερικεύοντας ο κάθε άνθρωπος αυτό τον «πόλεμο» που νιώθει μέσα του. Είναι μία συλλογική προσπάθεια να αξιοποιηθεί το φαινόμενο της βίας, έπειτα να περιοριστεί και στη συνέχεια να απελευθερωθεί εντελώς. Με άλλα λόγια, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελούν η άμεση εκδήλωση οπαδικής βίας και οι προσωπικές μάχες των ατόμων σώμα με σώμα. (Novak, 1994).

1.3.4. Το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον:

Το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του ανθρώπου είναι από τους πιο χαρακτηριστικούς παράγοντες δημιουργίας της προσωπικότητας του. Αρχικά, υποστηρίζεται χαρακτηριστικά ότι *«παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με διαρκείς συγκρούσεις και εντάσεις, που τους λείπει η οικογενειακή αγάπη οδηγούνται συχνότερα στην παραβατική συμπεριφορά και αργότερα στο έγκλημα»*. (Λαμπροπούλου, 1994).

Συνεπώς, η αίσθηση απόρριψης και παραμέλησης εκ μέρους των οικογενειών τους οδηγεί σε εκδήλωση τέτοιας συμπεριφοράς, με την έννοια ότι τα άτομα αυτά χαρακτηριζόμενα από μεγαλύτερη ευαλωτότητα και μεγαλύτερη ανάγκη για ένταξη σε μία κοινωνική ομάδα, είναι πρόθυμα να υιοθετήσουν τακτικές και συμπεριφορές προκειμένου να αισθανθούν όχι μόνο ισότιμοι αλλά και όμοιοι των υπολοίπων της «ομάδας» τους.

Περαιτέρω, η κοινωνική συναναστροφή διαδραματίζει εξίσου σημαντικό ρόλο καθώς είναι γνωστό ότι άτομα νεαρής ηλικίας (όπως τα άτομα που συμμετέχουν σε περιστατικά οπαδικής βίας) είναι επιρρεπή στην υιοθέτηση απόψεων της ομάδας ενώ αρκετά συχνά η νεανική παραβατική συμπεριφορά αποτελεί μία ομαδική διαδικασία και όχι τόσο ατομική υπόθεση.

Περαιτέρω, επιγραμματικά άλλες αιτίες αποτελούν τα εξής:

- Η ανεργία στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία είναι συνυφασμένη με την έλλειψη ενδιαφερόντων, τη σπατάλη χρόνου και την απογοήτευση.
- Ο ψυχρός και απρόσωπος τρόπος ζωής, η κυριαρχία του συμφέροντος, της εκμετάλλευσης και της υποκρισίας στις σχέσεις, οι προκλητικές ανισότητες των κοινωνικών ομάδων, η διαφθορά και ο έντονος ανταγωνισμός.
- Τα υπαρξιακά αδιέξοδα της νέας γενιάς, η κρίση αξιών που διέπει τη σημερινή κοινωνία, η έλλειψη ιδανικών και προσανατολισμών.
- Η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού. (Free, 2009).

1.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

1.4.1. Οπαδικό επεισόδιο μεταξύ οπαδών του ΠΑΟΚ και του ΑΡΗ 1^{ης} Φεβρουαρίου 2022

Ένα από τα πιο πρόσφατα περιστατικά οπαδικής βίας στη χώρα μας, αποτελεί το περιστατικό της 1^{ης} Φεβρουαρίου 2022 που συνέβη στη Θεσσαλονίκη. Επρόκειτο για ένα επεισόδιο μεταξύ οπαδών αντίπαλων ομάδων και συγκεκριμένα για επίθεση οπαδών του ΠΑΟΚ κατά οπαδών του Άρη.

Χαρακτηριστικό του περιστατικού αυτού αποτελεί το γεγονός ότι παρόλο που συνέβη στην περιοχή της Χαριλάου, στην οποία βρίσκεται και το γήπεδο του Άρη, επρόκειτο για οδό, στην οποία θα μπορούσε να κινείται οποιοσδήποτε πολίτης και επομένως δεν επρόκειτο για κάποιο σημείο συγκέντρωσης οπαδών της συγκεκριμένης ομάδας, πράγμα που επιβεβαιώνει όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με την εξέλιξη της μορφής της οπαδικής βίας στην σύγχρονη πραγματικότητα, η οποία λαμβάνει χώρα ανεξάρτητα από την έκβαση του αγώνα και όχι απαραίτητα εντός αγωνιστικού χώρου αλλά ακόμη και *«στους γύρω από το γήπεδο χώρους, σε σιδηροδρομικούς σταθμούς, σε στέκια φανατικών οπαδών, σε σημεία εντός και γύρω του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου και στις εθνικές οδούς στη διάρκεια μετακινήσεων των οπαδών από πόλη σε πόλη»*. (Ζαϊμάκης, 2005 : 223-247).

Περαιτέρω, όσον αφορά το προφίλ των οπαδών, επρόκειτο για άτομα νεαρής ηλικίας ενώ ο λόγος της επίθεσης δεν ήταν άλλος παρά η αντίθεση στην ομάδα που υποστήριζαν οι μεν και οι δε. Και πάλι δηλαδή, επιβεβαιώνεται ότι το μίσος που εκδηλώνεται σε τέτοιου είδους επεισόδια είναι αποτέλεσμα του πάθους για την ομάδα, της ανάγκης υπεράσπισης της ομάδας και μη ανοχής σε κάτι διαφορετικό. Επιπλέον, τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν (δρεπάνια, μαχαίρια αλλά και στείλιάρια) και τα οποία είναι τα συνήθη μέσα που πλέον χρησιμοποιούνται σε οπαδικά επεισόδια, δείχνουν το μέγεθος του μίσους που διακατέχει αυτά τα άτομα για οπαδούς αντίπαλων ομάδων χωρίς περίσκεψη για τα αποτελέσματα της επερχόμενης βλάβης, τόσο στον αντίπαλο όσο και στον ίδιο τον εαυτό τους.

Ωστόσο, ιδιαιτερότητα και ειδοποιό διαφορά από τα κοινά οπαδικά επεισόδια που συμβαίνουν καθημερινά ενδεχομένως, αποτελεί το αποτέλεσμα του θανάτου που επήλθε σε έναν από τους οπαδούς του Άρη και θύμα της εν λόγω επίθεσης.

1.4.2. Οπαδικό επεισόδιο εναντίον 28χρονου, οπαδού του Άρη, την 5^η Ιανουαρίου 2020 από οπαδούς του ΠΑΟΚ

Ένα επίσης θανατηφόρο συμβάν οπαδικής βίας, διαδραματίστηκε 5 Ιανουαρίου του 2020 στην περιοχή του Μεγάρου Μουσικής Θεσσαλονίκης, και άρα εκτός γηπέδου, όταν οπαδοί του ΠΑΟΚ επιτέθηκαν σε οπαδό του Άρη. Συγκεκριμένα, επρόκειτο για ημέρα κατά την οποία διαδραματιζόταν αγώνας μεταξύ των δύο ομάδων και, όπως πολύ συχνά συμβαίνει, μία παρέα οπαδών του Άρη παρακολούθησαν τον αγώνα σε μία καφετέρια. Μετά τη λήξη του αγώνα και κατά την αποχώρησή τους από την καφετέρια, έπεσαν θύματα οπαδών του ΠΑΟΚ οι οποίοι τους επιτέθηκαν με ρόπαλα και ξύλινα στείλιάρια. Στην προσπάθεια του να διαφύγει, ένας από τους οπαδούς του Άρη, έπεσε στο οδόστρωμα και σε εκείνο το χρονικό σημείο τον διαπέρασε ένα όχημα, με αποτέλεσμα τον θάνατό του.

Και σε αυτήν την περίπτωση, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι το νεαρό της ηλικίας τόσο των θυμάτων όσο και των επιτιθέμενων καθώς επρόκειτο για άτομα ηλικίας κάτω των 30 ετών, τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν τα οποία ήταν και πάλι ρόπαλα και στείλιάρια αλλά και το οπαδικό κίνητρο το οποίο ήταν προφανές,

δεδομένου ότι το περιστατικό συνέβη με αφορμή τον ποδοσφαιρικό αγώνα που μόλις είχε λήξει και μόνο για τον λόγο ότι τα θύματα υποστήριζαν διαφορετική ομάδα, την ομάδα του Άρη.

1.4.3. Οπαδικό επεισόδιο εναντίον 22χρονου, οπαδού του Παναθηναϊκού, την 29^η Μαρτίου 2007 από οπαδούς του Ολυμπιακού

Πρόκειται για το γνωστό οπαδικό επεισόδιο εναντίον του Μιχάλη Φιλόπουλου, φιλάθλου του Παναθηναϊκού, ο οποίος δολοφονήθηκε από μαχαιριές οπαδών του Ολυμπιακού στην Παιανία. Αφορμή αποτέλεσε ένας αγώνας γυναικείου βόλεϊ ανάμεσα στις δύο ομάδες ενώ χρησιμοποιήθηκαν βόμβες, μολότοφ, μαχαίρια, σιδερογροθιές, αεροβόλα και φωτοβολίδες. Προς ενίσχυση της δύναμης, είχαν καταφθάσει στην Αθήνα χούλιγκανς από τα Βαλκάνια και την πρώην Σοβιετική Ένωση, έτοιμοι για «πόλεμο» καθώς επρόκειτο για ομάδα 500 ατόμων.

Η επίθεση εναντίον του Μιχάλη Φιλόπουλου έγινε με σίδερο στο κεφάλι αλλά και μαχαιριές στους μηρούς, με αποτέλεσμα τον θάνατο του έπειτα από απανωτά χτυπήματα, γεγονός που και πάλι επιβεβαιώνει τόσο τα μέσα όσο και τον τρόπο δράσης τέτοιων ατόμων. Με άλλα λόγια, τόσο η επιλογή των συγκεκριμένων μέσων όσο και η επιλογή του σημείου του σώματος δεν είναι καθόλου τυχαία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΥΠΟΔΑΥΛΙΣΗ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερο ρόλο και αποτελούν έναν επιπλέον παράγοντα στην αύξηση της οπαδικής βίας, δεδομένου ότι τα όσα σχετίζονται με τον αθλητισμό συνεχώς αυξάνονται, ασκώντας μεγάλη επιρροή στο κοινό. Ενδεικτικό είναι, σύμφωνα με την Παναγιωτοπούλου, ότι στην Ελλάδα ο αριθμός των αθλητικών ΜΜΕ είναι μεγάλος και δυσανάλογος με τον πληθυσμό της χώρας. Έτσι, τα ΜΜΕ αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητας πολλών ανθρώπων καθώς λειτουργούν σαν συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην κοινωνία και τον αθλητισμό. (Παναγιωτοπούλου, 2013 : 66-87).

Οφείλει να σημειωθεί ότι μέσω των ΜΜΕ, το κλίμα μεταξύ των οπαδών των ομάδων «δυναμιτίζεται» σε μεγάλο βαθμό, καθώς αξιοποιούν την επιθυμία για βία και επιθετικότητα με διάφορους τρόπους. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των αθλητικών εφημερίδων και των τηλεοπτικών εκπομπών, οι οποίες αναφέρονται στα αθλητικά γεγονότα σε μία γλώσσα που πηγάζει περισσότερο από τον κόσμο του πολέμου παρά από τον κόσμο του αθλητισμού. (Κουράκης : 163-165). Έτσι, τα ΜΜΕ δείχνουν να «επιβραβεύουν» τη βίαιη συμπεριφορά, αυξάνοντας τους «κινδύνους». (Groebel, 2002).

Οι Ιστοσελίδες οι οποίες έχουν μεγάλη επίδραση στο κοινό, έχουν την τάση να διαστρεβλώνουν πιο εύκολα τις ειδήσεις που δημοσιεύουν. Έτσι, με το να προβάλλουν συστηματικά τα επεισόδια βίας μεταξύ των οπαδών, προκαλούν το ενδιαφέρον των θεατών, διεγείροντας τους συναισθηματικά και παρακινώντας τους στο να προκαλούν και οι ίδιοι αντίστοιχα επεισόδια. Οι οπαδοί γνωρίζουν ότι οι σκληρές βίας που θα προκαλέσουν σε ένα αθλητικό γεγονός θα μεταδοθούν ταχύτατα λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης των ΜΜΕ στις περισσότερες χώρες του πλανήτη. Εκμεταλλεύονται λοιπόν τις τεράστιες δυνατότητες των ΜΜΕ, επιδίδονται σε βιαιοπραγίες προκειμένου να περάσουν τα δικά τους μηνύματα στο ευρύτερο

κοινωνικό σύνολο, δημιουργώντας όμως έτσι πολλά προβλήματα στον αθλητικό χώρο. (Bojovic, 2007 : 110-112).

Η αλληλεπίδραση του αθλητισμού και των ΜΜΕ έχει επίσης και οικονομικό χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, τα ΜΜΕ τροφοδοτούνται οικονομικά από τον αθλητισμό αλλά ταυτόχρονα διαθέτουν και μεγάλα χρηματικά ποσά, τεχνολογικό εξοπλισμό και ανθρώπινο δυναμικό, προκειμένου να καλύψουν διάφορα αθλητικά γεγονότα. Ενδιαφέρονται έτσι για την εμπορική πλευρά των θεμάτων που παρουσιάζουν, γεγονός που συμβαίνει και στον αθλητισμό. Πολύ συχνά όμως στην προσπάθεια τους για περισσότερα κέρδη, έχουν μια τάση να τηρούν μια υπερβολική στάση και να συντηρούν τις αντιπαλότητες και επιθετικότητες που προϋπάρχουν στον επαγγελματικό αθλητισμό με αποτέλεσμα την όξυνση φαινομένων αθλητικής βίας. (Κάλφας, 2013).

2.2. ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

2.2.1. Νομοθετική Αντιμετώπιση

Η νομοθετική αντιμετώπιση των περιστατικών αθλητικής βίας, αποτυπώνεται στον Ν. 2725/1999, ωστόσο επήλθαν ουσιώδεις μεταβολές με τον Ν.4908/2022, με αφορμή πρόσφατα περιστατικά οπαδικής βίας, προκειμένου να ρυθμιστεί το ζήτημα τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά. Οι τροποποιήσεις αυτές αφορούν τις λέσχες των φιλάθλων, τα διοικητικά και ποινικά μέτρα, την είσοδο στους αγωνιστικούς χώρους, την εποπτεία των αθλητικών εγκαταστάσεων αλλά και την προώθηση του αθλητικού εθελοντισμού και του πνευματικού και εργασιακού αθλητισμού.

Αρχικά, ως αδικήματα θεωρούνται όσα αναγράφονται στο αρ.41ΣΤ του Ν.2725/1999. Συγκεκριμένα, όπως εκεί προβλέπεται, αδίκημα αποτελεί η ρίξη αντικειμένου, το οποίο μπορεί να προκαλέσει έστω ελαφρά σωματική βλάβη, προς τον αγωνιστικό χώρο ή εναντίον άλλου προσώπου καθώς και η βιαιοπραγία ή η

εκτόξευση απειλών κατά προσώπου, η κατοχή ή χρήση αντικειμένων που μπορούν να προκαλέσουν σωματική βλάβη, βεγγαλικών, καπνογόνων, κροτίδων και εύφλεκτων υλικών αλλά και η είσοδος σε αθλητική εγκατάσταση με καλυμμένα τα χαρακτηριστικά του προσώπου με σκοπό την παρεμπόδιση της καταγραφής του από τις κάμερες. Όλες αυτές οι πράξεις τιμωρούνται όχι μόνο όταν συμβαίνουν μέσα στις αθλητικές εγκαταστάσεις ή στον περιβάλλοντα χώρο ή σε βοηθητικές εγκαταστάσεις ή σε χώρους προσέλευσης και στάθμευσης κατά τη διάρκεια αθλητικής εκδήλωσης αλλά και όταν συμβαίνουν σε χώρο διαφορετικό και σε χρόνο πρότερο ή μεταγενέστερο της αθλητικής εκδήλωσης αλλά αφορμή αποτελεί αυτή η αθλητική εκδήλωση.

Περαιτέρω, και εκφράσεις που προσβάλλουν την εθνική ταυτότητα του άλλου ή τον εθνικό ύμνο ή τα ολυμπιακά σύμβολα και τους ολυμπιακούς αγώνες ή εκείνες που έχουν ρατσιστικό περιεχόμενο, αποτελούν αδικήματα, όπως και η διατάραξη της ομαλής διεξαγωγής του αγώνα ή η πρόκληση επεισοδίων.

Ως προς την ποινή που απειλείται για αυτού του είδους τις συμπεριφορές, αυτή είναι η ποινή της φυλάκισης, της οποίας το πλαίσιο διαφοροποιείται ανάλογα με το αδίκημα το οποίο διαπράττεται και το ανώτατο όριο της οποίας μπορεί να φτάσει και τα πέντε έτη. Δύναται να επιβληθεί και ως παρεπόμενη ποινή η απαγόρευση προσέλευσης και παρακολούθησης όλων των αθλητικών εκδηλώσεων, ακόμη και εκτός της Ελληνικής Επικράτειας.

Ως προς τις διοικητικές και πειθαρχικές κυρώσεις, προβλέπεται η διεξαγωγή των αγώνων κλεισμένων των θυρών, η επιβολή υψηλών προστίμων αλλά και η απαγόρευση οργάνωσης ομαδικής μετακίνησης σε αθλητικούς αγώνες,

Ως προς τις πρόσφατες τροποποιήσεις που επήλθαν, αξίζει να αναφερθεί ότι αυξήθηκε το πλαίσιο ποινής για αυτού του είδους τα αδικήματα, με παράλληλη απαγόρευση μετατροπής και αναστολής της ενώ για την περίπτωση κάλυψης των χαρακτηριστικών των προσώπων των θεατών κατά τη διάρκεια αθλητικού αγώνα, καθιερώθηκε για πρώτη φορά σχετική ξεχωριστή διάταξη. Επιπλέον, ενισχύθηκαν ταυτόχρονα τα διοικητικά μέτρα όπως είναι αυτό της απαγόρευσης παρουσίας φιλάθλων σε συγκεκριμένες ζώνες ή τμήματα κερκίδων.

Περαιτέρω, νέα μέτρα της κυβέρνησης αποτελούν τα εξής:

A) Ως προς τις λέσχες φιλάθλων θα υπάρχει μόνο μία σε κάθε ομάδα, με την ευθύνη να βαραίνει την κάθε ΠΑΕ η οποία θα έχει την εποπτεία, ενώ τίθεται και σε άμεση λειτουργία το ηλεκτρονικό Μητρώο των Μελών που ανήκουν στις Λέσχες των Φιλάθλων.

B) Ηλεκτρονική Εποπτεία Αθλητικών Εγκαταστάσεων (Κάμερες), και επομένως υποχρεωτική χρήση των καμερών σε όλα τα γήπεδα της Super League και της Basket League, ενώ παράλληλα θα αποστέλλεται βεβαίωση ότι όλα λειτουργούν σωστά από την ΕΛ.ΑΣ δύο ημέρες πριν από την διεξαγωγή κάθε αγώνα. Σε περίπτωση που το ηλεκτρονικό σύστημα παρακολούθησης δεν λειτουργεί ομαλά, ο αγώνας θα πραγματοποιείται χωρίς φιλάθλους, ενώ αν οι κάμερες δεν λειτουργούν την ημέρα του αγώνα τότε ο αμέσως επόμενος θα διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών.

Γ) Αναδιαμόρφωση της ΔΕΑΒ, με την έννοια ότι δημιουργείται μία ηλεκτρονική πλατφόρμα υποστήριξης του έργου της ΔΕΑΒ σε συνεργασία με την ΕΛ.ΑΣ.

Δ) Σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Συντονισμού, με σκοπό μία ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ομαλή και ασφαλή διεξαγωγή των αθλητικών εκδηλώσεων. Σε αυτήν συμμετέχουν εκπρόσωποι από πολλούς κλάδους, όπως είναι του Υπουργείου Αθλητισμού, Προστασίας του Πολίτη, Υγείας, Δικαιοσύνης, καθώς και ΔΕΑΒ, ΕΛ.ΑΣ., Πυροσβεστική και Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Λέσχης Φιλάθλων και άλλοι πολλοί εκπρόσωποι.

Ε) Ενίσχυση διοικητικών και ποινικών μέτρων, με την έννοια ότι θα επιβάλλονται από το Υπουργείο Αθλητισμού αυτόματα κυρώσεις για τα περιστατικά οπαδικής βίας, όπως αυτά της ρίψης πυρσών και διάφορων άλλων εύφλεκτων υλικών, ενώ θα υπάρχει ποινή φυλάκισης σε περιπτώσεις δημοσίων δηλώσεων που θίγουν ή απειλούν διοικητικά όργανα, διαιτητές αλλά και αξιωματούχους των ομάδων.

ΣΤ) Εισάγεται ρήτρα παραβατικότητας στη χρηματοδότηση από το στοίχημα. Αυτό σημαίνει ότι για τις Ανώνυμες Αθλητικές Εταιρείες θα υπάρξει απομείωση της χρηματοδότησης και τα χρήματα που θα κρατούνται θα δίνονται στις ομάδες για την συντήρηση και αναβάθμιση των αθλητικών τους εγκαταστάσεων.

Ζ) Ως προς την είσοδο των οπαδών, ορίστηκε ένα αυτόματο και αδιάβλητο σύστημα προκειμένου να είναι δυνατή η ταυτοποίηση των κατόχων των εισιτηρίων. Σε συνεργασία με το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης δημιουργείται σύγχρονο σύστημα ταυτοποίησης για τους φιλάθλους που θα έχουν στην κατοχή τους εισιτήριο, και επομένως όλα θα γίνονται από το κινητό τηλέφωνο μέσω εφαρμογής ενώ προϋπόθεση για τον κάθε χρήστη είναι η καταχώρηση των προσωπικών του στοιχείων στο Εθνικό Μητρώο Επικοινωνίας.⁶

2.2.2. Ο ρόλος της Δ.Ε.Α.Β.

Η Δ.Ε.Α.Β., η οποία αποτελεί το κυρίαρχο και αρμόδιο όργανο για την αντιμετώπιση της αθλητικής βίας, συστάθηκε με τον Ν.2725/1999 και συγκεκριμένα με το άρ. 41Α, στο οποίο προσδιορίζονται τόσο οι αρμοδιότητες της όσο και κάθε επιμέρους ζήτημα. Αποτελείται από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και τρία (3) τακτικά μέλη. Πρόκειται για όργανο με εισηγητικές και γνωμοδοτικές αρμοδιότητες ως προς τα προληπτικά μέτρα που λαμβάνονται.

Συγκεκριμένα, ως προς το εισηγητικό έργο της, η Δ.Ε.Α.Β. ασχολείται με την μελέτη του φαινομένου της αθλητικής βίας, τα αίτια εκδήλωσης αλλά και την εισηγήση, στα αρμόδια όργανα, προτάσεων για την αντιμετώπιση του. Ταυτόχρονα, εισηγείται για την συνεχή ενημέρωση της φίλαθλης κοινής γνώμης ως προς το φαινόμενο αυτό αλλά και την έκταση του, μεριμνά ώστε να ευαισθητοποιηθούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για τη σπουδαιότητα του ρόλου κατά την παρουσίαση των αθλητικών γεγονότων ενώ στο έργο της συγκαταλέγεται η εισήγηση πρόσφορων μέτρων κατά τη διάρκεια αθλητικών εκδηλώσεων προς εξασφάλιση της τάξης και της ασφάλειας, η εισήγηση για την υλική και ηθική επιβράβευση στο τέλος της αγωνιστικής περιόδου τόσο των διοργανωτών όσο και των αθλητών που αποτέλεσαν πρότυπο αθλητικής συμπεριφοράς.

---

⁶ Είσοδος στα γήπεδα μόνο με smartphone: Αυτά είναι τα 7 νέα μέτρα της Κυβέρνησης για την αθλητική βία, <https://www.sport24.gr/latest/eisodos-sta-gipeda-mono-me-smartphone-ayta-einai-ta-7-nea-metra-tis-kyvernisis-gia-tin-athlitiki-via.10237223.html>.

Ως προς τη νομοθετική πλευρά, μεριμνά, παρακολουθεί, συντονίζει και ελέγχει την ορθότητα της εφαρμογής των κανονισμών και των νόμων σχετικά με την αθλητική βία, την προστασία και την ασφάλεια των αθλουμένων αλλά και των θεατών στους αγωνιστικούς χώρους ενώ προς εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού συντάσσει ετήσια έκθεση, υποβάλλει εισηγήσεις στα αρμόδια όργανα και υποβοηθά το έργο της αστυνομίας.

Επιπλέον, η Δ.Ε.Α.Β. είναι αρμόδια για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών ενημερωτικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα, προς εξυπηρέτηση της ανάπτυξης αθλητικού πνεύματος σε νέους και όχι μόνο, αλλά και της πρόληψης της βίας στους αθλητικούς χώρους. Σε περίπτωση ιδιαίτερης επικινδυνότητας αθλητικών συναντήσεων, αυτή εισηγείται τη μη χορήγηση εισιτηρίων ή ακόμη και τη χρονική μετάθεση διεξαγωγής των αθλητικών συναντήσεων.⁷

Για την εκτέλεση του έργου της, η Δ.Ε.Α.Β. συνεργάζεται με διάφορους φορείς και συγκεκριμένα με τις διοργανώτριες Αθλητικές Ενώσεις, τις Ομοσπονδίες αλλά και τους Συνδέσμους. Επιπλέον, σημαντική είναι η συμβολή των αστυνομικών αρχών στο πλαίσιο εθνικών πρωταθλημάτων και του Κυπέλλου Ελλάδος ενώ δύναται να ζητάει οποιαδήποτε πληροφορία ή διευκρίνιση για την εκπλήρωση του έργου της από οποιοδήποτε αθλητικό φορέα.⁸

2.2.3. Ο ρόλος της αστυνομίας

Ωστόσο, παρά τις νομοθετικές προβλέψεις και παρά την αυστηροποίηση των μέτρων, στην πράξη περιστατικά οπαδικής βίας εξακολουθούν να συμβαίνουν, με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητη η συμβολή της αστυνομίας. Συγκεκριμένα, όταν η κατάσταση στις κερκίδες των γηπέδων ή στους περιβάλλοντες χώρους αυτού ή σε οποιοδήποτε άλλο σημείο ξεφεύγουν και δημιουργούνται περιστατικά οπαδικής βίας, τότε την κατάσταση πρέπει να αναλάβουν οι αστυνομικές αρχές. Τον ρόλο αυτό καλούνται να τηρήσουν όχι απλοί ένστολοι αστυνομικοί, αλλά οι ειδικές προς τούτο

---

⁷ Άρ. 41Α του Ν.2725/1999.

⁸ Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας, <https://gga.gov.gr/anexarthtes-arxes/deab>.

δυνάμεις, που είναι τα Μ.Α.Τ. Η καταστολή τέτοιων περιστατικών προφανώς και δεν μπορεί να είναι ήσυχη και ήρεμη αλλά απαιτεί την χρήση βίας εκ μέρους της αστυνομίας, με σκοπό την διάλυση των επεισοδίων, την εκκένωση ενδεχομένως του χώρου και φυσικά τις απαραίτητες συλλήψεις. Έτσι, στο πλάνο των πράξεων βίας προστίθεται και το ίδιο το κράτος ως φορέας δικαιώματος αποκατάστασης της έννομης τάξης.

Η χρήση της βίας από τα αρμόδια κρατικά όργανα όσο απαραίτητη και αν είναι, πρέπει να είναι περιορισμένη στο απολύτως αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των στόχων της και να παραμένει η έσχατη λύση, προς τήρηση της αρχής της αναλογικότητας των μέτρων. (Μαλάτος, 2010). Η καταφυγή των αρχών προς τη βία είναι η γρήγορη λύση για την καταπολέμηση φαινομένων χουλιγκανισμού, αλλά δεν είναι πάντα αποτελεσματική, ενώ κάποιες φορές η κρατική βία είναι και περιττή και υπερβαίνουσα των αναγκαίων μέτρων. (Φρατζεσκάσκης, 1987 : 89).

Από την μεριά της, η αστυνομία οφείλει να διαθέτει έναν ξεκάθαρο σχεδιασμό των μέτρων που θα λάβουν σε κάθε γήπεδο, καθώς ο κίνδυνος μπορεί να επέλθει οποιαδήποτε στιγμή ακόμα και αν δεν τον περιμένουν.⁹

Ιστορικά και διαχρονικά, οι μέθοδοι αστυνόμευσης που έχουν εφαρμοστεί δεν είναι ίδιες σε όλες τις περιόδους. Το 1920 εμφανίστηκε το φαινόμενο της οπαδικής βίας και την περίοδο εκείνη η βία αντιμετωπιζόταν όπως κάθε άλλο είδος βίας εκείνη την εποχή, δηλαδή χωρίς ένα συγκεκριμένο και δομημένο πλαίσιο δράσης με την καταλυτική απουσία αστυνομικού σχεδιασμού. Ακόμα, την εποχή εκείνη δημιουργούσαν βίαιες αντιδράσεις και επεισόδια αστυνομικοί με πολιτικά ρούχα χωρίς κανένα χαρακτήρα πρόληψης για να επικρατήσει ένα ήπιο κλίμα και να τηρηθεί ένα κλίμα τάξης, απέναντι σε οπαδούς οι οποίοι ασχολούνταν περισσότερο με τα πολιτικά και οικογενειακά τους πιστεύω.

Από τα μέσα περίπου του 1980 μέχρι και το 2000 άρχισαν να εμφανίζονται στρατηγικές από την αστυνομία για τον έλεγχο των οπαδών, χωρίς, από ότι φαίνεται, να αποφέρουν καρπούς, καθώς την περίοδο εκείνη τα περιστατικά οπαδικής βίας γίνονταν όλο και πιο αισθητά αποτελώντας κοινωνικό φαινόμενο που έπαιρνε

---

⁹ Σύλλογος αποφοίτων κολλεγίου Αθηνών. (1997). *Δικαιοσύνη και Αθλητισμός*, Πρακτικά Β' Νομικού Συνεδρίου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία. Π.Ν Σάκουλας.

σοβαρές διαστάσεις. Η παρουσία της αστυνομίας ήταν επίσης με πολιτική ενδυμασία στοχεύοντας στην ανακάλυψη της δράσης των οπαδών μεταξύ τους προκειμένου να γίνει η συλλογή πληροφοριών για τις παραβατικές συμπεριφορές ή και τη χρήση ναρκωτικών των οπαδών. Επίσης, υιοθετήθηκε η συνοδεία οπαδών αλλά και η έντονη παρουσία αστυνόμευσης με τον έλεγχο στην μετακίνηση των οπαδών μέσα στο γήπεδο να είναι υπερβολικός, καθώς ο έντονος περιοριστικός τους χαρακτήρας δημιουργούσε εντάσεις και επεισόδια σε περιορισμένο χώρο. Οι στρατηγικές αυτές δεν απέδωσαν ένα σοβαρό αποτέλεσμα και αντικαταστάθηκαν από το μέσο των νεκρών ζωνών που εφαρμόστηκε εκείνη την εποχή.

Από το 2000 μέχρι και σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές αλλαγές στο επίπεδο της γραφειοκρατίας αλλά και στη λήψη προληπτικών μέτρων για την καταπολέμηση της οπαδικής βίας. Υπάρχει επίσης μία γενικότερη αύξηση των συστημάτων παρακολούθησης από την αστυνομία και τους συλλόγους με διάφορα ηλεκτρονικά και μη μέσα. Έτσι, οι μέθοδοι επιτήρησης με την πάροδο των χρόνων όλο και αυξάνονται με την αστυνομία και τις ομάδες να έχουν τον χρόνο και τον χώρο να δράσουν σε βίαιες συμπεριφορές και τη συγκέντρωση πληροφοριών για τη πρόληψή τους. (Μαστρογιαννάκης, 2017).

Γίνεται έτσι αντιληπτό από όσα αναφέρθηκαν πως η αποτελεσματικότητα των μέτρων που αναλαμβάνουν οι αστυνομικές αρχές δεν ικανοποιούν τις βλέψεις του κράτους για την επιτήρηση της τάξης. Οι διαφορετικές στάσεις και στρατηγικές αστυνόμευσης δεν βοηθάνε από την αρχή της εμφάνισης του φαινομένου της οπαδικής βίας μέχρι και σήμερα, καθώς έχουν αυξηθεί τα συμβάντα αυτής στο πλαίσιο του γηπέδου αλλά και γενικότερα σε όλο το πεδίο του αθλητισμού.

2.2.4. Ο ρόλος των αθλητικών συλλόγων

Τα αθλητικά σωματεία σε περίπτωση παράνομων πράξεων βίας από τους οπαδούς των ομάδων, υποχρεούνται να αναλάβουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να τηρηθεί ένα κλίμα τάξης και σεβασμού στον χώρο του αθλητισμού. Τα μέτρα των ομάδων είναι τα εξής:

1) Σε περίπτωση εισβολής οπαδών των ομάδων στον αγωνιστικό χώρο, θα πρέπει να διακόπτεται άμεσα ο αγώνας σε βάρος της ομάδας της οποίας οι οπαδοί εισέβαλαν. Η ποινή εισβολής των οπαδών θα είναι η αφαίρεση βαθμών από τις υπαίτιες ομάδες.

2) Η λήψη μέτρων από τις εκάστοτε ομάδες για την ομαλή διεξαγωγή των αγώνων εντός του γηπέδου.

3) Η απαγόρευση παρακολούθησης αγώνων εντός του γηπέδου για κάποιο χρονικό +διάστημα σε συλληφθέντες για πράξεις βίας.

4) Αυστηρός έλεγχος των οπαδών, ώστε να μην εισάγονται εντός του γηπέδου κροτίδες, βεγγαλικά ή οτιδήποτε άλλο μπορεί να καταστρέψει το κλίμα του αθλητισμού.

5) Η πραγματοποίηση σύσκεψης πριν από κάθε αγώνα, ώστε να μελετάται σωστά ο βαθμός επικινδυνότητας στο γήπεδο, καθώς και να γίνεται ένας συνολικός έλεγχος στο στάδιο προκειμένου οι οπαδοί να μην είναι τόσο κοντά μεταξύ τους και έτσι να αποφεύγονται περιστατικά βίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΕΡΕΥΝΑ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίων τα οποία διανεμήθηκαν σε ένα δείγμα 10 ατόμων, νεαρών υποστηρικτών διάφορων ομάδων και απαντήθηκαν με βάση είτε την προσωπική τους εμπειρία είτε με βάση την προσωπική τους συναναστροφή με άτομα εκδηλωτικά τέτοιων συμπεριφορών και συμμετόχων σε τέτοια περιστατικά. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ερωτηθέντων αποτελεί η ενασχόληση με τις οπαδικές κοινότητες. Επιπλέον, για καθένα από τα ερωτήματα, δόθηκε μία σύντομη συνέντευξη από άτομα που επίσης δραστηριοποιούνται στον χώρο του οπαδισμού ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος σκέψης και δράσης τους.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα είναι η ποιοτική μέθοδος, προκειμένου να μπορέσει να καλύψει και να αναλύσει όλα τα δεδομένα και τις ερωτήσεις που υπήρχαν συνολικά μέσα στην έρευνα προς τους οπαδούς των ομάδων που συμμετείχαν. Η ποιοτική μέθοδος συνίσταται κυρίως στην κατανόηση των νοημάτων και των εννοιών που τους αποδίδουν οι συνεντευξιαζόμενοι. Έτσι, και σε αυτήν την περίπτωση έγινε η προσπάθεια για την καλύτερη αποτύπωση όλων των απαντήσεων από τους οπαδούς των ομάδων προς εμάς τους ίδιους.

Το εργαλείο που αποτέλεσε σημαντικό για να μπορέσει να υπάρξει μία συνεχής ροή κατά της διάρκεια της συνέντευξης είναι η βιογραφική συνέντευξη. Τέθηκαν ερωτήματα από εμάς προς διάφορους οπαδούς των ομάδων σε μορφή συνέντευξης. Όλη η διαδικασία είχε ως στόχο να διευκολύνει τους οπαδούς έτσι ώστε να νιώθουν και οι ίδιοι άνετα με σκοπό να μιλάνε όσο πιο ανοιχτά γίνεται για όλα όσα έχουν βιώσει. Το κλίμα έπαιξε σημαντικό ρόλο μεταξύ ημών και των συνεντευξιαζόμενων και η ροή των συνεντεύξεων συνέβαλε στην αποτελεσματική εξέλιξη της διαδικασίας. Όλα τα δεδομένα από τις απαντήσεις που μας έδωσαν καταγράφηκαν από εμάς και παρουσιάστηκαν λεπτομερώς παρακάτω.

Οι απαντήσεις που έδωσαν στις συνεντεύξεις τους οι οπαδοί διαφοροποιούνται από άτομο σε άτομο, καθώς ο καθένας έχει τη δική του δράση σε μία οπαδική κοινότητα αλλά και στον χώρο του οπαδισμού, και έχει διαμορφώσει διαφορετικές εμπειρίες από τους λοιπούς. Για αυτόν τον λόγο οι απαντήσεις

διατυπώθηκαν με αυθορμητισμό και απέκτησαν έναν συναισθηματισμό που έκαναν τα λόγια του καθενός πολύ αληθινά, και βοήθησαν στην εξέλιξη και στην σωστή επικοινωνία μεταξύ ερευνητή και αφηγητή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Το πρώτο βασικό ερώτημα το οποίο πραγματεύεται η παρούσα έρευνα είναι τα περιστατικά με τα οποία εκδηλώνεται η οπαδική βία εντός και εκτός του γηπέδου ή με άλλα λόγια τους τρόπους με τους οποίους αυτή εκδηλώνεται αλλά και τι εννοούμε όταν λέμε οπαδική βία.

Οι απαντήσεις ως προς το τι σημαίνει «οπαδική βία» ήταν ποικίλες, ωστόσο κοινό σημείο όλων ήταν η αρνητική χροιά που υπάρχει στη συγκεκριμένη φράση. Κάποιοι υποστήριξαν ότι «οπαδική βία είναι είτε η σωματική είτε η λεκτική που απευθύνεται σε οπαδό αντίπαλης ομάδας, με μοναδικό λόγο το γεγονός ότι υποστηρίζει κάτι διαφορετικό. Είναι περιστατικά εξύβρισης, ξυλοδαρμού αλλά και ζημιών μετά από αγώνα με αφορμή αυτόν τον αγώνα.». Άλλοι απάντησαν ότι «η οπαδική βία είναι οποιοδήποτε περιστατικό εναντίον οπαδού αντίπαλης ομάδας, ακόμη και έξω από το γήπεδο.»

Τα συμβάντα βίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις εξής περιπτώσεις με βάση τις απαντήσεις που ελήφθησαν:

1. Εξύβριση, συνθήματα αλλά και πανό
2. Χρήση βεγγαλικών, πυρσών, καπνογόνων, φωτοβολίδων και κροτίδων
3. Ρίψη αντικειμένων όπως μπουκάλια, καρέκλες, πέτρες κλπ.
4. Εισβολή οπαδών στον αγωνιστικό χώρο
5. Φθορές εντός του γηπέδου από τους φιλάθλους
6. Βίαια επεισόδια εκτός γηπέδου
7. Βίαια επεισόδια εντός γηπέδου
8. Τραυματισμοί
9. Θάνατος

Τα περιστατικά με τα οποία εκδηλώνεται η οπαδική βία που αναφέρθηκαν παραπάνω και κατηγοριοποιήθηκαν με βάση την σοβαρότητα τους, τα περιγράφουν αναλυτικά οι ερωτώμενοι οπαδοί που κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Χαρακτηριστικά αναφέρουν ορισμένοι εξ αυτών πως η πιο συνηθισμένη μορφή εκδήλωσης βίας μέσα στο γήπεδο είναι η λεκτική βία σε βάρος αντίπαλων οπαδών και αντίπαλων αθλητών, με υποτιμητικούς και χλευαστικούς σχολιασμούς, «Την λεκτική βία την χρησιμοποιούμε σε κάθε αγώνα προκειμένου να φέρουμε σε δύσκολη θέση τον κάθε αθλητή, δεν αποτελούν για εμάς πλέον ύβρεις αλλά μία απλή κουβέντα που λέμε στο γήπεδο προκειμένου να ξεφύγει το μυαλό μας και να δώσει ώθηση στην ομάδα μας», «Πολλές φορές μας αρέσει να προκαλούμε τον αντίπαλο, αλλά και ακόμα ένας παράγοντας που το κάνουμε είναι για να τρομάζουμε τον διαιτητή και να δώσει αποφάσεις υπέρ μας».

Επίσης, χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές των συνεντευξιζόμενων οπαδών για τα βεγγαλικά και κάθε είδους αντικείμενο που κουβαλάνε μαζί τους στο γήπεδο τονίζοντας πως, «Εννοείται πως κουβαλάμε βεγγαλικά σε κάθε παιχνίδι καθώς πριν την έναρξη του αγώνα αλλά και μόλις επιτευχθεί κάποιο γκολ τα ανάβουμε για να δημιουργήσουμε ατμόσφαιρα», «Τα βεγγαλικά είναι ένα ωραίο θέαμα και για εμάς τους οπαδούς, αλλά ταυτόχρονα δίνουν κίνητρο στους παίκτες να παίζουν καλύτερα γιατί και οι ίδιοι νιώθουν ότι έχουν και εμάς στο πλευρό τους» Ακόμα, κάποιοι ερωτώμενοι οπαδοί επισήμαναν πως «Τα αντικείμενα πολλές φορές τα πετάμε μέσα στον αγωνιστικό χώρο για να τρομάζουμε τον αντίπαλο και να αισθανθεί ότι δεν υπάρχει περίπτωση να μας κερδίσει μέσα στην έδρα μας», «Σαφώς και ρίχνουμε αντικείμενα μέσα στο γήπεδο παρότι πολλές φορές τιμωρείται η ομάδα μας, αλλά είναι και αυτός ένας τρόπος για να τους κάνουμε τους αντιπάλους να νιώσουν μειονεκτικά απέναντι μας».

Οι ερωτώμενοι οπαδοί επισήμαναν ακόμη πως το φαινόμενο εισβολής φιλάθλων στους αγωνιστικούς χώρους δεν συμβαίνει συχνά, αλλά όταν συμβαίνει για κάποιους σημαίνει πως είναι ο λόγος για να πανηγυρίσουν με την ομάδα τους, αλλά για κάποιους άλλους για να προκαλέσουν τους αντίπαλους παίκτες, να τους χτυπήσουν προκαλώντας τους τραυματισμούς ή και να δημιουργήσουν διάφορες φθορές εντός του γηπέδου σε επερχόμενη ήττα της ομάδας τους. Λεπτομερώς αναφέρουν κάποιοι πως «Οι περισσότεροι μπαίνουμε στον αγωνιστικό χώρο μόλις

τελειώσει το παιχνίδι και έχουμε κερδίσει για να πανηγυρίσουμε μαζί με τους παίκτες, να ζητήσουμε φανέλες από τον αγαπημένο μας ποδοσφαιριστή και να χαρούμε γενικότερα μαζί με την ομάδα», «Το να μπαίνουμε μέσα στο γήπεδο και να χαιρόμαστε την νίκη μαζί με τους παίκτες είναι ένα συναίσθημα που δεν το αλλάζουμε με τίποτα». Από την άλλη υπήρξαν και κάποιοι άλλοι οπαδοί οι οποίοι ήταν και πιο σκληροί στις απαντήσεις τους τονίζοντας πως «Σαφώς και θέλουμε να γιορτάσουμε με τους παίκτες και την ομάδα μας την χαρά της νίκης αλλά θέλουμε και να προκαλέσουμε τους αντίπαλους παίκτες με τις περισσότερες φορές να το κάνουμε με επιτυχία καθώς τρέχουν όλοι φοβισμένοι προς τα αποδυτήρια, αυτό μας ανεβάζει την αδρεναλίνη και μας κάνει να θέλουμε να πηγαίνουμε καθημερινώς στο γήπεδο» επισήμανε ένα μικρό ποσοστό από τους συνεντευξιαζόμενους οπαδούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : Ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης αυτών των συμπεριφορών;

Οι απαντήσεις που δόθηκαν στην έρευνα για την συγκεκριμένη ερώτηση τείνουν να καταλήγουν πως τα κύρια αίτια της εκδήλωσης των απρεπών συμπεριφορών από τους οπαδούς σχετίζονται τόσο με την ψυχοκεντρική προσέγγιση όσο και με την κοινωνιοκεντρική προσέγγιση.

Ξεκινώντας από την κοινωνιοκεντρική προσέγγιση, η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ότι η κοινωνία έχει ενεργό ρόλο στην εκδήλωση της βίας στον αθλητισμό μέσω της κοινωνικής κρίσης και των κοινωνικών ανισοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ενός ερωτώμενου ο οποίος ανέφερε πως «Ο αθλητισμός είναι μία μικρογραφία της κοινωνίας, η βία επηρεάζεται άμεσα από την κοινωνία εξαιτίας της άθλιας οικονομικής κατάστασης αλλά και των κοινωνικών ανισοτήτων. Με τη βίαιη κατάσταση που επικρατεί γύρω μας, το άτομο γίνεται με τη σειρά του πιο βίαιο και οδηγείται στους συνδέσμους για να ξεσπάσει και να εξωτερικεύσει τη βία». Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο επιλέγουν μέσω του αθλητισμού να προβούν σε βίαιες συμπεριφορές, είναι η έλλειψη αυστηρού νομικού πλαισίου το οποίο θα τιμωρούσε με βαριές ποινές περιστατικά οπαδικής βίας, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει και το ανέφεραν πολλοί συνεντευξιαζόμενοι, υποστηριζόμενοι ότι «Με την υπάρχουσα νομοθεσία και τις αστυνομικές αρχές, κανείς δεν θα σου κάνει

τίποτα», «Προχωράμε σε αυτές τις ενέργειες διότι νιώθουμε ότι δεν θα τιμωρηθούμε από κανέναν και δεν υπάρχει κίνδυνος να υποστούμε τις συνέπειες όπως για παράδειγμα θα γινόταν στο εξωτερικό».

Οι ερωτώμενοι στάθηκαν και στο γεγονός της ενδοοικογενειακής βίας ως ένα σημαντικό αίτιο που μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε βίαιες συμπεριφορές. Οι απαντήσεις που έδωσαν ήταν οι εξής, *«Σαφώς και η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς είναι η βάση της ανατροφής των παιδιών δίνοντας τους αξίες και αρχές. Αν όμως το παιδί έχει μεγαλώσει σε μία οικογένεια που βλέπει καθημερινά βίαιες συμπεριφορές των γονιών μεταξύ τους, τότε είναι πολύ πιθανό το παιδί να μεγαλώσει σε ένα όχι και τόσο ελεγχόμενο περιβάλλον, μεταφέροντας τον θυμό του στην κοινωνία και παρομοιάζοντας στην ουσία αυτές τις συμπεριφορές που έχει ως εικόνα στο μυαλό του από το σπίτι, προς τα έξω».* Ακόμη, τόνισαν πως *«Ο κοινωνικός σου περίγυρος παίζει σημαντικό ρόλο για να μπει ή όχι σε σύνδεσμο. Πολλοί επηρεάζονται από μέλη της οικογένειας που είναι ήδη στους συνδέσμους, και έτσι εισχωρούν και οι ίδιοι».*

Περαιτέρω, ένας βασικός σκοπός των οπαδών οι οποίοι έχουν την τάση να προκαλούν επεισόδια βίας είναι να ενισχύσουν την υπόληψη του ανδρισμού τους. Πολλοί από τους ερωτηθέντες ανέφεραν αυτό το αίτιο ως συχνό φαινόμενο επισημαίνοντας χαρακτηριστικά πως *«Μπήκαμε στους συνδέσμους για παίζουμε ξύλο με αντίπαλους οπαδούς για να ικανοποιήσουμε τους εαυτούς μας ως άνδρες, αλλά και να αναδείξουμε τον σύνδεσμο που ανήκουμε».* Αρκετοί ήταν αυτοί οι οποίοι ήταν πιο διαλλακτικοί και ανέφεραν πως *«Πολλοί οδηγούνται στις βίαιες συμπεριφορές για να φαίνονται πιο δυνατοί στον διπλανό τους, αλλά αυτή η αιτία δεν αποτελεί για όλους τους οπαδούς έναν από τους βασικότερους λόγους».*

Όσον αφορά την ψυχοκεντρική προσέγγιση των αιτίων εκδήλωσης βίας, οι ερωτώμενοι οπαδοί που συμμετείχαν στην έρευνα στάθηκαν περισσότερο στο γεγονός πως σε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα όταν δημιουργούνται καταστάσεις βίας ανεβαίνει η αδρεναλίνη και διασκεδάζουν περισσότερο την εξέλιξη του. Κάποιοι ανέφεραν χαρακτηριστικά πως *«Με λίγο ξύλο και με παρότρυνση προς του παίκτης να κάνουν πιο σκληρά μαρκαρίσματα, το παιχνίδι γίνεται πιο ενδιαφέρον, ο κόσμος θέλει αυτό το πιο έντονο και βίαιο παιχνίδι».* Από την άλλη, ένα μικρό ποσοστό υποστήριξε ότι *«Ο καθένας επιθυμεί ένα πιο έντονο παιχνίδι αλλά πάντα στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας και χωρίς να ξεφεύγει σε ακρότητες με μπουνιές και βίαιες εκφράσεις».*

Επιπροσθέτως σχεδόν όλο το σύνολο των συνεντευξιαζόμενων τόνισε πως η παρακολούθηση ενός ποδοσφαιρικού αγώνα βοηθάει στο να αποβάλλει το άτομο τα αρνητικά του συναισθήματα και με αυτόν τον τρόπο να ανεβαίνει ψυχολογικά, *«Το ματς είναι ένα μέρος που μπορούμε να αποβάλλουμε όλοι οι οπαδοί τα αρνητικά συναισθήματα που συμβαίνουν στην εξωτερική ζωή»*, κάποιιοι τόνισαν επίσης πως *«Πολλές φορές οι καταστάσεις της ημέρας τα φέρνουν έτσι και νιώθουμε πολύ πιεσμένοι, το γήπεδο είναι το μέρος για να ξεσπάσουμε και να εκβάλλουμε όλη την αρνητικότητα που μας κυριαρχεί, προκειμένου να μην καταλήξει ο θυμός αυτός και σε δικά μας πρόσωπα, όπως είναι η οικογένεια και οι φίλοι»*.

Ακόμα, παρότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι θέλουν ένα παιχνίδι πιο βίαιο από ένα κλασικό, αποβάλλοντας εκεί όλα τα αρνητικά τους συναισθήματα, θέλουν και να συμμετέχουν σε περιστατικά βίας καθώς νιώθουν οι ίδιοι ευχαρίστηση όπως επισημαίνουν, *«Έχω παρευρεθεί αρκετές φορές σε επεισόδια βίας και δεν το μετανιώνω, ίσα ίσα ψάχνω την επόμενη αφορμή για να είμαι παρών»*, *«Το νόημα του συνδέσμου αυτό είναι, το να είμαστε παρόντες σε επεισόδια και να ερχόμαστε αντιμέτωποι σώμα με σώμα με τους αντίπαλους οπαδούς»*. Από την άλλη όμως, κάποιιοι θέλησαν να αναφέρουν πως δεν αποτελούν μέρος των περισσότερων οπαδών που θέλουν να συμμετάσχουν σε επεισόδια, αλλά μένουν αμέτοχοι σε όλα αυτά τονίζοντας πως, *«Έχω πετύχει πολλές φορές στη ζωή μου επεισόδια βίας αλλά δεν με αγγίζουν και προτιμώ να μη συμμετέχω σε αυτά, καθώς το ποδόσφαιρο είναι το κορυφαίο άθλημα και είναι κρίμα να επιδιώκουν κάποιοι να το καταστρέψουν με αυτόν τον τρόπο, στα επεισόδια αυτά κυρίως λαμβάνουν μέρος νεαρά άτομα που θέλουν να δείξουν την μαγκιά τους, αλλά κάποιους δεν τους ενδιαφέρουν αυτά.»*.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των οπαδών που συμμετέχουν στα οπαδικά επεισόδια (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, οικογενειακό περιβάλλον);

Καταρχήν, με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν στο συγκεκριμένο ερώτημα, θα λέγαμε ότι πρόκειται για μία ανδρική υπόθεση, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε ότι οι συμμετέχοντες σε οπαδικά επεισόδια είναι άνδρες ενώ

ένα μικρό ποσοστό παρόλο που τάχθηκε υπέρ της ανδρικής υπόθεσης, υποστήριξε ότι δεν αποκλείεται να συμμετέχουν και γυναίκες σε αυτά.

Σχετικά με την ηλικία τους, επικράτησε η άποψη ότι πρόκειται μόνο για άτομα νεαρής ηλικίας και πολύ συχνά για ανηλίκους ενώ ελάχιστοι εκ των ερωτηθέντων απάντησαν ότι στα οπαδικά επεισόδια δεν συμμετέχουν μόνο νεαρής ηλικίας άτομα αλλά και άτομα άνω των 30 ετών, τα οποία πολλές φορές μάλιστα έχουν και ιεραρχικά ανώτερο ρόλο στα επεισόδια αυτά, καθοδηγώντας και επιβλέποντας τους «μικρότερους».

Ως προς το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο τους, οι απαντήσεις ποικίλουν. Συγκεκριμένα, ως προς το επαγγελματικό επίπεδο, αναφέρουν ότι πρόκειται για φοιτητές, μαθητές αλλά και για ανειδίκευτους εργάτες, τεχνίτες και απασχολούμενους σε χειρωνακτικά επαγγέλματα ενώ ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο, το μεγαλύτερο ποσοστό των οπαδών είναι είτε φοιτητές σε ΙΕΚ, σε επαγγελματικά και τεχνικά λύκεια, είτε απόφοιτοι αυτών, γεγονός που δικαιολογεί και το μεγάλο ποσοστό του εργατικού προφίλ. Περαιτέρω, ένα αξιοσημείωτο ποσοστό δεν έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λόγω ηλικίας, και ένα πολύ μικρό ποσοστό βρίσκεται στο στάδιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Επιπλέον, άλλα ιδιαίτερα γνωρίσματα τους αποτελούν το ποινικό παρελθόν των περισσότερων από αυτούς, οι οποίοι συνηθίζουν να δραστηριοποιούνται στον εγκληματικό χώρο σχετιζόμενο με τα ναρκωτικά ή τις ληστείες.

Σύμφωνα με τα στατιστικά που διατυπώθηκαν παραπάνω αλλά και από τα λεγόμενα των ίδιων των οπαδών, χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές που ανέφεραν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι οπαδοί τονίζοντας ένα μέρος εξ αυτών πως *«Εγώ από μικρό παιδί ασχολούμαι με τις ομάδες και πηγαίνω στο γήπεδο, είναι λογικό να συμμετέχω σε επεισόδια βίαια καθώς έχει μπει αυτό το μικρόβιο από μικρή ηλικία και δεν θα φύγει ποτέ»*, *«Από όταν ήμουν φοιτητής μέχρι και τώρα που είμαι τριάντα τρία ετών παρακολουθώ ποδόσφαιρο και είμαι μέλος σε σύνδεσμο της ομάδος μου προσπαθώντας να βοηθήσω και τους ιεραρχικά μικρότερους να μάθουν για το τι σημαίνει οπαδός, και να φτάσουν στο δικό μου σημείο που είμαι αυτή τη στιγμή»*, *«Τα μικρά παιδιά κυρίως νιώθουν αδύναμα όταν αρχίζουν και μπαίνουν στο κλίμα ενός οπαδού, έτσι μπορούν να νιώσουν δυνατοί ανάμεσα σε μίαμάζα οπαδών οι οποίοι ζητάνε να είναι όλοι δυνατοί*

και ενωμένοι προκειμένου να αντιμετωπίσουν κάθε αναπάντεχο συμβάν που ενδεχομένως προκύψει».

Μία άλλη μερίδα των συνεντευξιαζόμενων θέλησαν να επισημάνουν πως παρότι είναι από μικρή ηλικία παρόντες σε όλα τα παιχνίδια των ομάδων που υποστηρίζουν και είναι μέλη συνδέσμων, δεν συμμετέχουν σε κάθε είδους επεισόδιο βίας. *«Πήγαινα ακόμη σχολείο θυμάμαι και ακολουθούσα την ομάδα μου σε κάθε ματς, ήμουν μέλος του συνδέσμου της ομάδας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν ήθελα να είμαι μέρος των επεισοδίων που εκτυλίσσονται εντός και εκτός γηπέδου. Ίσως είναι και η παιδεία που έχω, γιατί παρότι είμαι μέλος συνδέσμου ομάδος, δεν σημαίνει ότι όλοι είμαστε κακοί άνθρωποι», «Προσωπικά λατρεύω την ομάδα μου και χαίρομαι διπλά όταν κερδίζει, αλλά δεν δέχομαι να δημιουργούνται επεισόδια χωρίς κανέναν λόγο από καμία ομάδα, πρέπει να προστατεύουμε τον αθλητισμό διότι από μικρά παιδιά ακολουθάμε την ομάδα που αγαπάμε», «Για πολλούς μπορεί να αποτελεί μαγκιά το να πηγαίνεις να βαράς έναν αντίπαλο οπαδό ο οποίος και αυτός έχει πάει να παρακολουθήσει την ομάδα του ή να συμμετέχει γενικότερα σε βίαια επεισόδια, για μένα όμως δεν είναι μαγκιά, και έτσι πρέπει να το βλέπει το κάθε μικρό παιδί που θέλει να ασχοληθεί με αυτά τα πράγματα».*

Ακόμη, μερικοί εκ των οπαδών στάθηκαν στο γεγονός πως από τις αρχές που άρχιζαν να ασχολούνται με την ομάδα τους, να συμμετέχουν σε βίαια επεισόδια και να έχουν γενικότερα μία δράση στον εγκληματικό χώρο, έχουν ξεκάθαρα και ένα ποινικό παρελθόν που δεν μπορεί να αλλάξει. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα που ανέφεραν, *«Το να συμμετέχω σε βίαια επεισόδια και να μου αρέσει να προκαλώ οποιονδήποτε αντίπαλο οπαδό να έρθει να παλέψει μαζί μου, με οδήγησε στο να μπορώ πολύ εύκολα να πραγματοποιήσω είτε ληστείες είτε να χρησιμοποιήσω κάθε είδους ναρκωτικό», «Ο εγκληματικός χώρος κατά την γνώμη μου πρέπει να είναι ένα γνώριμο έδαφος για κάθε οπαδό που θέλει να συμμετέχει σε οργανωμένα επεισόδια σώμα με σώμα και να φαίνεται ανώτερος του διπλανού του μέσα στον σύνδεσμο».*

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Ποιος είναι ο ρόλος των οπαδών στους συνδέσμους;

Σε αυτήν την ερώτηση, οι απαντήσεις ως προς τον ρόλο του καθενός μέσα στους συνδέσμους, διαμορφώνονται ως εξής : *«Από μικρό παιδί είμαι στους συνδέσμους, αποτελούσε και θα συνεχίσει να αποτελεί το στέκι μου και νομίζω πως δεν θα αλλάξει για κανέναν λόγο αυτό διότι είναι αυτό που αγαπάω και κάνω καθημερινά εδώ και πολλά χρόνια, ωστόσο ο ρόλος που έχει για μένα ο σύνδεσμος παραμένει σε αυτό το επίπεδο της ψυχαγωγίας και της κοινωνικοποίησης.»*, *«Το γεγονός ότι η έδρα της ομάδας μας είναι μακριά από την περιοχή που κατοικούμε δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο για κανέναν οπαδό που θέλει να είναι σε σύνδεσμο, αντιθέτως αυτό μας κάνει να πηγαίνουμε σε εκδρομές όλοι μαζί, να τραγουδάμε συνθήματα, να πανηγυρίζουμε όλοι μαζί με σκοπό να μας εκτονώνει όλο αυτό και να νιώθουμε όλο και πιο κοντά στην ομάδα. Με άλλα λόγια, ο σύνδεσμος μας παρέχει τη δυνατότητα να πραγματοποιούμε τέτοιες εκδρομές και να υποστηρίζουμε την ομάδα μας οπότε και εμένα ο ρόλος μου εκεί μέσα περιορίζεται στη συμμετοχή σε τέτοιου είδους εκδρομές. »*, *«Ο ρόλος μου στον σύνδεσμο είναι να ακολουθώ την ομάδα μου όπου και αν πηγαίνει, ας είναι και στο εξωτερικό, να βοηθάω τον κάθε φίλο μου οπαδό μέσα στον σύνδεσμο σε ότι θελήσει, και αυτό πιστεύω θα παραμείνει ως μία μορφή φλόγας μέσα μου που θα με κάνει να έχω ενεργή συμμετοχή αλλά και αγάπη για την ομάδα μου. Αυτός είναι ο λόγος που με γεμίζει εσωτερικά τουλάχιστον και δεν το αλλάζω με τίποτα»*.

Ακόμη, αρκετοί θέλησαν να επισημάνουν πως *«Ο σύνδεσμος αποτελεί το δεύτερο μας σπίτι, είναι ένας χώρος που είναι ευπρόσδεκτος για κάθε οπαδό που αγαπάει την ομάδα του και θέλει να την ακολουθεί και να την παρακολουθεί ανελλιπώς. Πολλοί άνθρωποι έρχονται στους συνδέσμους χωρίς να είναι μέλη αυτών για να παρακολουθήσουν τον αγώνα με τα παιδιά τους. Στην χώρα μας είναι πολύ παρεξηγημένοι πολλοί σύνδεσμοι διότι προβάλλονται από τα ΜΜΕ μόνο τα επεισόδια βίας και ότι τραβάει το βλέμμα και την προσοχή του κοινού προκειμένου να κάτσει να το δει, αλλά πρέπει να καταλάβουν πολλοί ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα»*, *«Ο ρόλος που έχω στον σύνδεσμο είναι ηγετικός, καθώς είμαι από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας εδώ πέρα, και έχουμε αναπτύξει όλοι μαζί ένα πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ μας δημιουργώντας φιλίες που κρατάνε μέχρι και σήμερα, αυτό μας έκανε πιο κοινωνικούς και μας βοήθησε στο να μπορέσουμε να συντηρήσουμε με επιτυχία τον σύνδεσμο μας»*.

Επιπροσθέτως, κάποιοι εκ των οπαδών θέλησαν να τονίσουν ειδικότερα για τον ρόλο που έχουν οι ίδιοι μέσα στον σύνδεσμο και οι απόψεις δίστανται από οπαδό σε οπαδό διότι μερικοί έχουν πιο ενεργό ρόλο και περισσότερες ευθύνες μέσα σε αυτόν, σε σχέση με κάποιους άλλους οι οποίοι επιλέγουν την μετακίνηση στον σύνδεσμο ως βόλτα απολαμβάνοντας τον καφέ τους και φυσικά συμμετέχοντας σε κάθε είδους επεισόδιο που θα προκύψει. Χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές τους «Εννοείται έχουμε ευθύνη μέσα στον σύνδεσμο διότι οι περισσότεροι είμαστε παλιοί εδώ και πάντα έχουμε στην κατοχή μας τα κλειδιά που ανοίγει ο σύνδεσμος προκειμένου να υποδεχθεί και τα άλλα μέλη», «Οι ευθύνες που έχουμε ως παλαιότερα μέλη μέσα στον σύνδεσμο είναι πολλές και σε πολλές περιπτώσεις αν δεν τηρηθούν οι όροι, οι επιπτώσεις αυτομάτως πηγαίνουν σε εμάς. Εκτός βεβαίως από τα κλειδιά, μία ακόμη ευθύνη είναι το άτομο το οποίο ορίζουμε εμείς υπεύθυνο για όλες τις μετακινήσεις και εκδρομές εντός και εκτός Ελλάδος, το οποίο πρέπει να μετράει τα άτομα προκειμένου να πηγαίνουμε και να ερχόμαστε οι ίδιοι για να μην υπάρξουν προβλήματα. Αυτό που αξίζει να τονίσουμε είναι πως το άτομο που ορίζουμε ως υπεύθυνο, φυσικά και είναι κάποιο άτομο που είναι χρόνια στον σύνδεσμο, έχει βιώσει πολλές επικίνδυνες καταστάσεις και ξέρει πάρα πολλά πράγματα για τον χώρο».

Από την άλλη, κάποιοι επισήμαναν πως από τη αρχή που μπήκαν στον σύνδεσμο επέλεξαν να μην έχουν κάποια ευθύνη μέσα στον σύνδεσμο και προτιμούν να περνάνε την ώρα τους απολαμβάνοντας απλά την ομάδα τους. Χαρακτηριστικά είναι τα λεγόμενα των συνεντευξιζόμενων «Από όταν γίναμε μέλη του συνδέσμου επιλέξαμε να μην έχουμε καμία ευθύνη για κανέναν, μόνο για τον εαυτό μας, διότι αυτό που θέλουμε είναι να πηγαίνουμε στο σύνδεσμο και στο γήπεδο να πίνουμε το καφεδάκι μας και να περνάει όμορφα ο αγώνας», «Εμείς έχουμε επιλέξει να πηγαίνουμε στον σύνδεσμο για να βλέπουμε απλά τον αγώνα και όταν παίζουμε εκτός έδρας μάς αρέσει να ακολουθούμε της ομάδας μας, αυτό είναι που μάς γεμίζει χωρίς να σκεφτόμαστε ότι πρέπει να έχουμε κάποια ευθύνη για κάποιον άλλον μέσα στον σύνδεσμο.».

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Πόσο σημαντική είναι η συμβολή των ΜΜΕ στην πυροδότηση της οπαδικής βίας και με ποιους τρόπους δύνανται να οδηγήσουν στην αύξηση των οπαδικών επεισοδίων;

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν και στην παραπάνω ερώτηση, που αφορά την σημαντικότητα των ΜΜΕ και την επίδραση που έχουν στην αύξηση της οπαδικής βίας και των επεισοδίων, με την τάση να δικαιωνίζουν τη βία και να επικεντρώνονται στην προβολή του πρωταθλητισμού και όχι του αθλητισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην προβάλλουν σωστά τα αθλητικά γεγονότα και να βρίσκουν συνεχώς τρόπους ώστε να δείχνουν στον κόσμο όσο γίνεται πιο βίαια γεγονότα καλλιεργώντας έτσι τον οπαδισμό και όχι τον αθλητισμό. Χαρακτηριστικά οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν πως *«Τα ΜΜΕ φυσικά και συμβάλουν στην πυροδότηση της βίας, καθώς παίρνουν μία είδηση που αφορά κάποια επεισόδια μεταξύ κάποιων οπαδών των ομάδων και την φουσκώνουν μέχρι εκεί που δεν πάει, προωθώντας έτσι την οπαδική βία», «Δυστυχώς το μεγαλύτερο ποσοστό των ΜΜΕ ασχολείται επιφανειακά με τον αθλητισμό, και δίνει βάση στο πως θα προβάλλει όσον το δυνατόν περισσότερα επεισόδια και βίαιες συμπεριφορές έτσι ώστε να ανέβουν τα νούμερα τους»* ανέφερε χαρακτηριστικά οπαδός. Κάποιοι άλλοι ερωτώμενοι τόνισαν πως *«Η βία τραβάει τον κόσμο και τον επηρεάζει άμεσα, έτσι και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης χρησιμοποιούν αυτά τα γεγονότα για να έχουν οικονομικά κέρδη και διαφημίσεις», «Από την προβολή των επεισοδίων είτε μέσω δημοσιευμάτων, είτε μέσω άρθρων, είτε μέσω της τηλεόρασης, κερδίζουν και οι ίδιες οι ομάδες και οι ιδιοκτήτες αυτών, καθώς όπως όλοι ξέρουμε αυτοί διοικούν τα ΜΜΕ, και κατά την άποψη μου τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τεράστιο μερίδιο ευθύνης τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας καθώς όλα τα μέσα κοιτάνε το προσωπικό τους συμφέρον και με ποιον τρόπο θα πάρουν περισσότερες προβολές, αντί να προωθήσουν ένα τόσο όμορφο άθλημα όπως είναι το ποδόσφαιρο»,* επισήμανε ο ερωτώμενος.

Επίσης, πολλοί από τους οπαδούς στην συνέντευξη στάθηκαν στο γεγονός πως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν και ένα παιδί, καθώς μπορεί πολύ εύκολα να αναπαριστά τις βίαιες συμπεριφορές που προβάλλουν τα μέσα, και να οδηγηθεί σε αντίστοιχες απρεπείς ενέργειες στο μέλλον: *«Ένα παιδί μπορεί να έχει την τάση να αντιγράψει αυτά που βλέπει και να θέλει να κάνει τα ίδια και αυτό, ειδικά*

στην σημερινή εποχή που μπορεί να δει πάρα πολλά γεγονότα με τα επεισόδια που συμβαίνουν εντός και εκτός αγωνιστικού χώρου όχι τόσο μέσω της τηλεόρασης όσο μέσω των κινητών.», «Η αναπαραγωγή των βιαιοτήτων που βλέπουν τα παιδιά στα ΜΜΕ μπορεί να τους επηρεάσει και να εξελιχθεί σε πολύ κακό βαθμό το παιδί στο μέλλον», τόνισαν ακόμα αρκετοί οπαδοί.

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : Ποια θα ήταν τα κατάλληλα μέτρα αντιμετώπισης και εξάλειψης της οπαδικής βίας;

Στην έρευνα οι οπαδοί ρωτήθηκαν επίσης για τα κατάλληλα μέτρα που πρέπει να υπάρχουν προκειμένου αν όχι να αντιμετωπιστεί, τουλάχιστον να περιοριστεί όσο περισσότερο γίνεται, το φαινόμενο της οπαδικής βίας. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν αρκετές και δεν διέφεραν σχεδόν καθόλου μεταξύ τους δίνοντας βάση στην καλύτερη παιδεία που πρέπει να ξεκινάει από την οικογένεια, από το σπίτι, και από το σχολείο, αλλά και στην αύξηση της αστυνόμευσης εντός και εκτός γηπέδων. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, «Όλα ξεκινάνε από την παιδεία ενός ανθρώπου, αν δεν μεγαλώσει με τα κατάλληλα εφόδια και τις απαραίτητες γνώσεις, μπορεί πολύ εύκολα να γίνει χούλιγκαν και να συμμετάσχει σε οπαδικά επεισόδια», «Θα πρέπει από μικρό το παιδί να μάθει ότι δεν είναι σωστό να κάνει διακρίσεις ανάλογα με τις ομάδες και τα χρώματα αυτών, και να μην μισεί ένα άλλο παιδί επειδή υποστηρίζει κάποια άλλη ομάδα από αυτή που υποστηρίζει ο ίδιος, αν υπάρχει αυτό το μίσος όμως είναι πιθανό να μεταφερθεί και στο γήπεδο και κόντρα σε έναν αντίπαλο οπαδό». Ένας άλλος ερωτώμενος τόνισε πως «Ήδη από το σχολείο πρέπει να μαθαίνουν στα παιδιά να μην ξεχωρίζουν ανθρώπους και ομάδες, να είναι όλοι ίσοι, δεν διαφέρει ο καθένας μας σε τίποτα και αν έχει διαφορετικά πιστεύω δεν σημαίνει ότι υπερισχύουμε έναντι αυτού του ανθρώπου».

Όσον αφορά την αστυνόμευση εντός και εκτός αγωνιστικού χώρου, κάποιιοι από τους οπαδούς ανέφεραν πως, «Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της οπαδικής βίας, θα πρέπει σίγουρα να υπάρχει πολύ αυστηρός έλεγχος εντός και εκτός γηπέδου, εγώ που είμαι οπαδός μπορώ αυτή τη στιγμή να εισέλθω σε όποιο γήπεδο θέλω έχοντας

στην κατοχή μου και πυρσούς και λοστό και οτιδήποτε θέλω, όμως αυτό το φαινόμενο πρέπει να αλλάξει και να γίνεται έλεγχος ακόμη και στα μικροαντικείμενα που κουβαλάνε οι οπαδοί λίγο πριν μπουν στο γήπεδο», «Σίγουρα κατά την γνώμη μου πρέπει να υπάρξει σοβαρότερος και αυστηρότερος έλεγχος, αλλά και ένα ακόμη βασικό στοιχείο, είναι οι κάμερες που στα περισσότερα γήπεδα είναι ανενεργές ή ακόμα χειρότερα δεν υπάρχουν καν. Πρέπει να βάλουν σε λειτουργία όλες τις κάμερες στα γήπεδα για να μην κάνει ο κάθε ανεγκέφαλος ότι θέλει» ανέφερε χαρακτηριστικά ο συνεντευξιαζόμενος.

Επιπροσθέτως μερικοί από τους ερωτώμενους οπαδούς στάθηκαν σε κάποια ακόμη πιο ειδικά μέτρα που πρέπει να υπάρχουν για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της οπαδικής βίας, και σύμφωνα με τις δικές τους αναφορές τα μέτρα αυτά είναι, «Θα πρέπει κατά την προσέλευση όλων των οπαδών να υπάρχει ένα ηλεκτρονικό σύστημα ελέγχου έτσι ώστε όλοι οι οπαδοί να ξέρουμε και να είμαστε προετοιμασμένοι ότι μπορούν πολύ εύκολα να μας ανακαλύψουν για ότι παράνομο αντικείμενο έχουμε πάνω μας, έτσι όλοι οι οπαδοί θα είναι πιο προσεκτικοί πιστεύω για το τι παίρνουν μαζί τους» επισήμανε ο συνεντευξιαζόμενος οπαδός. Επίσης, κάποιοι ανέφεραν πως «Εν έτει 2024 πλέον δεν είναι δυνατόν να μπαίνει όποιος φίλαθλος θέλει στο γήπεδο και να προκαλεί ή να πετάει αντικείμενα στους αντίπαλους οπαδούς χωρίς να συλλαμβάνετε επί τόπου. Έτσι θα πρέπει να υπάρχει ένα κλειστό κύκλωμα παρακολούθησης στα γήπεδα με ένα ηλεκτρονικό σύστημα αναγνώρισης προσώπων έτσι ώστε ο κάθε οπαδός που έχει προβεί σε παράνομη συμπεριφορά που μπορεί να επιφέρει κάποιο δυσάρεστο γεγονός βίας να συλληφθεί άμεσα». Οι ίδιοι οπαδοί θέλησαν ακόμα να τονίσουν πως «Σε όλα τα γήπεδα πλέον πρέπει να υπάρχει διαχωρισμός των φιλάθλων με αρκετά καθίσματα απόσταση, γιατί ορισμένοι αντίπαλοι οπαδοί γίνονται πολλοί προκλητικοί και δεν γίνεται να μην αντιδράσουμε ορισμένες φορές, καλούμαστε να υποστηρίξουμε τον σύνδεσμο που ανήκουμε και την ομάδα που υποστηρίζουμε», επισήμαναν οι ερωτώμενοι οπαδοί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παρούσα εργασία και κυρίως από το κομμάτι της έρευνας αυτής, μπορούμε να συνάγουμε ως συμπέρασμα για τους οπαδούς – χούλιγκανς, ότι η λεκτική βία όπως τα προσβλητικά συνθήματα και οι βωμολοχίες αποτελούν φυσιολογική και επιτρεπτή κατάσταση εντός του γηπέδου ενώ η σωματική βία όχι τόσο φυσιολογική αλλά σίγουρα αναμενόμενη. Πρόκειται για προβληματική αντίληψη, η οποία με την πάροδο του χρόνου υιοθετείται και από περισσότερους νέους, με αποτέλεσμα να έχουν ως αυτονόητο ότι τέτοιες συμπεριφορές είναι φυσιολογικές και αποτελούν τον κανόνα, το σύνηθες εντός γηπέδου.

Οι αιτίες του φαινομένου όπως αναλύθηκαν και παραπάνω, είναι ποικίλες, ερειδόμενες σε ψυχολογικές, κοινωνικές, οικονομικές κλπ προσεγγίσεις. Ωστόσο, το ζήτημα που οφείλει να απασχολεί την κοινωνία μας είναι ο τρόπος με τον οποίο, αν όχι θα εξαλείψουμε, τουλάχιστον θα περιορίσουμε αυτά τα περιστατικά, τα οποία συνειδητοποιούμε ότι καθημερινά αυξάνονται και παρουσιάζονται ως κάτι αναμενόμενο και ως «ένα ακόμη περιστατικό οπαδικής βίας». Και παρόλο που ο νομοθέτης έχει προβεί σε αυστηρές νομοθετικές τροποποιήσεις, έχει προβλέψει αυστηρότερα μέτρα και ελέγχους, οι ρίζες του προβλήματος παραμένουν διότι αν στην πράξη δεν μπορούν να εφαρμοστούν, τότε η αποτύπωση στην κοινωνία δεν επιτυγχάνεται. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα ζήτημα για το οποίο πέρα από τον νομοθέτη, πρέπει πρωτίστως να κινητοποιηθούν άλλες ομάδες όπως είναι αυτές στις οποίες ανήκει η εποπτεία των συνδέσμων, αυτές των ΜΜΕ οι οποίες οφείλουν να κινητοποιηθούν ως προς τις πληροφορίες που διοχετεύουν αλλά και τον τρόπο με τον οποίο τις επικοινωνούν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας. <https://gga.gov.gr/anexarthtes-arxes/deab>.
2. Εθνικό Παρατηρητήριο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. (2004). Διδακτικό Υλικό για τα μαθήματα Φύλο και κοινωνική πολιτική και Πολιτικές Ισότητες των Φύλων, http://www.genderpanteion.gr/gr/didaktiko_pdf/EkthesiParatiritirioyGiaTinAntimetopisiTisViasKataTwnGynaikwn.pdf.
3. Είσοδος στα γήπεδα μόνο με smartphone: Αυτά είναι τα 7 νέα μέτρα της Κυβέρνησης για την αθλητική βία, <https://www.sport24.gr/latest/eisodos-sta-gipeda-mono-me-smartphone-ayta-einai-ta-7-nea-metra-tis-kyvernisis-gia-tin-athlitiki-via.10237223.html>
4. Ζαϊμάκης, Γ., (2018). Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της Μεταπολίτευσης στο Κ, Κατσάπης, *Οι Απείθαρχοι: Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο* (σσ. 39-72). Εκδόσεις Οκτώ.
5. Ζαϊμάκης Γ. – Φουρναράκη Ε. (2016). *Κοινωνία και Αθλητισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
6. Ζαϊμάκης, Γ. (2015). «Νασαι περήφανος που είσαι Κρητικός» Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες των οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ στο Γ, Ζαϊμάκης και Ε, Φουρναράκη, *Αθλητισμός και Κοινωνία στην Ελλάδα: κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις* (σσ. 251-292). Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
7. Ζαϊμάκης, Γ. (2005). «Το φαινόμενο της βίας στο ελληνικό ποδόσφαιρο», *Κοινωνική Εργασία*, τ. 80, σσ. 226 (223-247).
8. Κάλφας, Λ., (2013). Δημοσιευμένη Διπλωματική Εργασία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας), με θέμα: «*Η γλώσσα των τίτλων στα πρωτοσέλιδα των αθλητικών εφημερίδων*», <https://ikee.lib.auth.gr/record/133951/files/?ln=el>.
9. Κουράκης, Ν., (1998). Έκθεση για τη Βία στα Ελληνικά γήπεδα, Πορίσματα από επτά ειδικότερες έρευνες και γενικά συμπεράσματα του ίδιου, Η βία στα ελληνικά γήπεδα μεταξύ θεωρίας και πραγματικότητας στα Πρακτικά Β'

- Νομικού Συνεδρίου *Δικαιοσύνη και Αθλητισμός* (σσ. 163-165). Εκδόσεις Δίκαιο και οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας.
10. Κουτουβίδης, Ν., Μηνογιάννη, Α., Βάρσου, Σ. *Η συμβολή της Θεωρίας της Προσωπικότητας στην κατανόηση της εγκληματολογικής συμπεριφοράς*, <http://www.encephalos.gr/full/41-2-04g.htm>.
  11. Κοταρίδης, Ν. (2005), *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις 1974-2003*, Επιτροπή Ερευνών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
  12. Λαμπροπούλου, Ε., (1994). *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Εκδόσεις Παπαζήση.
  13. Μαλάτος Α., (2010). *Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Αντ Σάκκουλα.
  14. Μαστρογιαννάκης, Δ. (2021). Εξετάζοντας την οργανωμένη οπαδική βία στην Ελλάδα: συγκριτική μελέτη των θεωρητικών πλαισίων και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων του «χουλιγκανισμού», *Άθληση και Κοινωνία*, περιοδικό Αθλητικής Επιστήμης, τ. 67, σσ. 22-39.
  15. Μαστρογιαννάκης, Δ. (2017). *Η αστυνόμευση της οπαδικής βίας στην Ελλάδα*. (Αδημοσίευτο κείμενο). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
  16. Μαστρογιαννάκης, Δ. (2017). *Η εξέλιξη του χουλιγκανισμού στην Ευρώπη και την Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη, Αδημοσίευτο κείμενο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
  17. Νόμπερτ Ε. & Ντάνινγκ Ε., (1998) . *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, Εκδόσεις Δρομέας.
  18. Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2013). Αθλητικές Εφημερίδες και αθλητική δημοσιογραφία στην Ελλάδα, *ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ*, τ. 16-17, σσ. 66-87.
  19. Σύλλογος αποφοίτων κολλεγίου Αθηνών. (1997). *Δικαιοσύνη και Αθλητισμός*, Πρακτικά Β' Νομικού Συνεδρίου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία. Π.Ν Σάκκουλας.
  20. Σύνδεσμοι οπαδών: Πόσοι λειτουργούν νόμιμα ποια δικαιολογητικά απαιτούνται και γιατί οι ΠΑΕ είναι συνυπεύθυνες για τα φαινόμενα βίας, <https://www.makthes.gr/syndesmoi-opadon-posoi-leitoyrgoyn-nomima-poia-dikaiologitika-apaitoyntai-kai-giati-oi-pae-einai-synypeythynes-gia-ta-fainomena-vias-515215>.

21. Τσαλίκoglou, Φ. (1989). *Μυθολογίες βίας και καταστολής*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης.
22. Φρατζεσκάσκης I., (1987). *Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων: χουλιγκανισμός, αναρχισμός, τρομοκρατία, ναρκωτικά και λοιπές μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας.
23. Χαμαλέλη, Α. (2017). *Οι έρευνες για τη βία στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Μεθοδολογικοί και επιστημολογικοί προσανατολισμοί*, Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=search&type=0&scope=0&page=1&lang=el>.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Amir Ben, P. (2010). «Football fandom: a Bounded Identification», *Soccer and Society*, 11(3), 277-290.
2. Bojovic R., (2007). *Agression and violence in sport*. Socioloska Luka, pp. 110-112.
3. Bryant, J. , Comisky, P. , Zillmann, D. (1981). The appeal of rough-and-tumble play in televised professional football. *Communication Quarterly*, 29, 256-262.
4. Cambridge University Press. (2012). Hooliganism. *In Cambridge Advanced Learners Dictionary* (4th ed.). ISBN 978-1-107-660151 Paperback.
5. Courakis, N. (1998). Football Violence: Not only a British Problem. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6, 293-302.
6. Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1988). *The roots of football hooliganism: An historical and sociological study*, London: Routledge and Kegan Paul.
7. Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1986). Casuals, terrace crews and fighting firms: Towards a sociological explanation of football hooligan behaviour. In D. Riches , *The Anthropology of Violence*. Oxford: Blackwell.
8. Free, M. (2009). *Settling Accounts with Hooligans*. Limerick, University of Limerick.
9. Freud, S. (2015). *A General introduction to Psychoanalysis*, Herts: Wordsworth Editions Ltd.

10. Groebel, J. (2002). Media Violence in Cross-Cultural Perspective: A Global Study on Children's Media Behaviour and Some Educational Implications. In D. Singer and G. Singer, *Handbook of Children and the Media*. Beverly Hills: Sage.
11. Hourcade, N. (2007). Hooliganisme ultras et ambiguities en France. *Esporte e sociedade*, 3(7).
12. Marsh, P. & Harre, R. (1978). The world of football hooliganism. *Human Nature*, 1, 62-69.
13. Mondello, J. (2016). *Hooliganism and supporter violence: Examining the Rome, Lisbon and Athens derbies*, CMC Senior Theses. Paper 1343 Claremont McKenna College.
14. Novak, M. (1994). *The Joy of Sports*, Lanham, MD: Hamilton Press.
15. Spaaij, R. & Testa, A. (2016). «Football Hooliganism». In J. Hughson, K. Moore, R. Spaaij & J. Maguire, *Routledge Handbook of Football Studies*. London: Routledge, pp.366 (364-374).
16. Spaaij, R. (2007). «Football Hooliganism as transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique – more specificity and less generality», *The International Journal of Sport*, 24 (4), pp. 412 (411-431).
17. Webster, F. (1995). *Social Justice, Epistemology and Educational Reform*, *Journal of Philosophy of Education*, 29, 369-386.
18. Zani, Bruna & Erich Kirchler. (1991). «When Violence Overshadow the Spirit Of Sporting Competitions: Italian Football Fans and their Clubs», *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 1, 5-21.